

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta managementu

Jindřichův Hradec

Diplomová práce

Jana Razimová

2007

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta managementu v Jindřichově Hradci

Katedra managementu podnikatelské sféry

Vliv školného na financování vysokých škol

Vypracovala:

Jana Razimová

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Irena Stejskalová, Ph.D.

Jindřichův Hradec, prosinec 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma
»**Vliv školného na financování vysokých škol**«
jsem vypracovala samostatně.

Použitou literaturu a podkladové materiály
uvádím v příloženém seznamu literatury.

Jindřichův Hradec, prosinec 2007

podpis studenta

Anotace

Vliv školného na financování vysokých škol

Cílem diplomové práce je analyzovat systém financování vysokých škol. Zvláštní pozornost bude věnována problematice školného. Jak školné může ovlivnit financování vysokých škol a jak ovlivní finanční situaci rodin studentů.

prosinec 2007

Poděkování

Za cenné rady, náměty a inspiraci

bych chtěla poděkovat

Ing. Ireně Stejskalové, Ph.D.,

z Vysoké školy ekonomické v Praze,

Fakulty managementu v Jindřichově Hradci

Úvod.....	2
1. Statek vzdělání.....	4
1.1. Třídění statků.....	4
1.2. Je vzdělání smíšeným statkem?.....	6
2. Legislativní úprava vysokého školství v ČR.....	11
2.1. Zákon o vysokých školách.....	11
2.2. Prostředky poskytované veřejným vysokým školám ze státního rozpočtu.....	15
2.2.1. Příspěvky ze státního rozpočtu jako jeden ze zdrojů financování veřejných vysokých škol.....	16
2.2.2. Dotace ze státního rozpočtu jako jeden ze zdrojů financování veřejných vysokých škol.....	19
3. Financování vysokých škol v zemích Evropské unie.....	21
4. Náklady vysokoškolského studia.....	28
5. Problematika školného a její aspekty.....	34
5.1. Problém sociální nerovnosti.....	34
5.2. Finanční pomoc studentům.....	39
5.2.1. Peněžité pomoc studentům.....	40
5.2.2. Půjčky versus stipendia.....	43
5.2.3 Pomoc rodinám.....	44
5.3. Uplatnitelnost absolventů vysokých škol.....	45
5.4. Návrhy zavedení školného.....	49
5.5. Alternativní systémy financování vysokých škol.....	52
5.5.1. My rich uncle.....	52
5.5.2. Higher Education Contribution Scheme (HECS).....	53
6. Vliv školného na financování vysokých škol a na finanční situaci rodin studentů....	56
6.1. Vztah školného a ostatních zdrojů financování vysokých škol pocházejících ze státního rozpočtu.....	56
6.2. Názory tajemníka Fakulty managementu VŠE na vliv školného na financování vysokých škol.....	58
6.3. Principy implementace školného.....	61
6.4. Ukázkové příklady splácení školného.....	64
Závěr.....	71

Úvod

Téma vzdělání je dnes, zcela oprávněně, stále častějším předmětem diskusí nejen v odborných kruzích a mezi politickými zástupci, ale též mezi laickou veřejností. Diskutována bývá problematika mezd pedagogů, a to na všech stupních vzdělávacího procesu; nutnost zachovat pro studenty nyní nezajímavé, i když pro společnost důležité, obory; dále pak naopak problém nedostatku studijních míst na některých oborech a v neposlední řadě otázka školného na veřejných vysokých školách.

Právě téma školného, jako jeden ze zdrojů financování veřejných vysokých škol, jsem zvolila jako téma své diplomové práce. Důvodem volby byl můj zvýšený zájem o tuto otázku, i když povinně platit za svá studia budou zřejmě až později narození studenti, a také zřetelná aktuálnost této problematiky. Školné se v České republice zatím neplatí plošně, ale pouze v určitých vybraných situacích.

Cílem mé diplomové práce je analyzovat systém financování vysokých škol. Zvláštní pozornost bude věnována problematice školného - jak školné může ovlivnit financování vysokých škol a jak ovlivní finanční situaci rodin studentů.

Má práce je tvořena 6 kapitolami, z nichž každá nabízí na tuto problematiku jiný pohled. Závěrem kapitoly „Statek vzdělání“ je definováno vzdělání jako smíšený statek, a tím připuštění možnosti plateb za studia. Následující kapitola se věnuje legislativní úpravě vysokého školství. Kapitola financování vysokých škol v zemích Evropské unie nabízí krátký pohled na toto téma ve vybraných zemích Evropy. Předmětem dalších kapitol jsou náklady vysokoškolského studia a naopak finanční pomoc studentům; problematika sociální nerovnosti a uplatnitelnosti studentů po dokončení vysoké školy.

Diplomovou práci uzavírá kapitola, ve které polemizuji nad možným vztahem mezi školným a prostředky proudícími vysokým školám ze státního rozpočtu, navrhuji základní principy implementace školného, ukazuji názor tajemníka Fakulty managementu na tuto problematiku a nakonec uvádím ukázkové příklady splácení školného, které by případně v praxi mohly skutečně nastat.

Obsahem práce je rovněž testování 5 následujících rozličných hypotéz, na které jsem během jejího zpracování našla odpovědi, a které bezprostředně souvisí s tématy řešenými v jednotlivých kapitolách:

- „Vzdělání je veřejný statek“
- „Vzdělání není bezplatné, ačkoliv je za něj považováno“
- „Již dnes studenti, za určitých podmínek, na veřejných vysokých školách za své studium těmto institucím platí“
- „Školné ohrozí současnou finanční situaci rodiny studenta“
- „Podíl finančních prostředků ze státního rozpočtu na financování veřejných vysokých škol po zavedení školného zůstane dominantní“

Odpovědi na uvedené hypotézy byly zpracovány po studiu odborné ekonomické literatury, legislativních textů, výsledků rozsáhlých výzkumů studentů vysokých škol v České republice, a rovněž po vlastních propočtech v závěrečné kapitole diplomové práce.

1. Statek vzdělání

Před diskusí hypotézy „Vzdělání je veřejný statek“, nejprve uvedu rozdělení statků, se kterým se nejčastěji setkáváme v ekonomických učebnicích. Po nastínění této ekonomické teorie potvrdím nebo vyvrátím hypotézu a zároveň pro své tvrzení uvedu nejdůležitější argumenty.

1.1. Třídění statků¹

Pojem statek obecně označuje jakýkoliv předmět, kterým lidé uspokojují své potřeby.

Základní členění statků je členění podle původu:

- volné statky – jsou dostupné volně v přírodě v podstatě v neomezeném množství (např. vzduch);
- ekonomické statky – jsou výsledkem ekonomických činností člověka, tzn. na jejich produkci je zapotřebí vynaložit určité úsilí; bývají nazývány jako výrobky (popř. zboží).

Ekonomické statky se dále třídí podle různých, často navzájem propojených, hledisek, a to dle spotřeby, vzájemného vztahu, institucionálního hlediska, místa a způsobu rozhodování o statcích a jejich financování, ekonomického hlediska a geografického hlediska.

Dle spotřeby se statky třídí na:

- spotřební statky, které jsou přímo spotřebovávány (např. oblečení, nábytek);
- kapitálové statky, které mají sloužit k výrobě dalších statků (např. výrobní zařízení).

Dle vzájemného vztahu se statky třídí na:

- substituty, které, díky svým stejným užitným vlastnostem, uspokojují stejnou potřebu (např. obuv značky A nebo obuv značky B);
- komplementy, které se díky svým užitným vlastnostem doplňují (např. tenisový míček a tenisová raketa).

Dle institucionálního hlediska se statky třídí na:

¹ PEKOVÁ, J. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. Praha: ASPI Publishing, 2005, s. 32. – 36.

- čisté tržní statky, které mají svou cenu stanovenou na trhu, na kterém se též dají koupit. Ke stanovení ceny dochází výhradně pod vlivem nabídky a poptávky, tzn. bez jakéhokoliv zásahu státních institucí;
- čisté netržní statky, jejichž cena je určena administrativně. Tyto statky neprocházejí trhem a o jejich výrobě a alokaci rozhodují stát (resp. v konečném důsledku volení zastupitelé);
- polotržní statky, které mají některé vlastnosti statků předchozích, jsou jejich kombinací – tzn. sice procházejí trhem, nicméně vliv na stanovení ceny má stát, a to díky možnosti např. vyplácení subvencí nebo diferencovaným nepřímým zdaněním.

Dle způsobu rozhodování o výrobě či spotřebě statků a jejich financování se statky třídí na:

- soukromé statky. O výrobě a spotřebě těchto statků rozhodují soukromé subjekty, a to individuálně (nikoliv politickými hlasy) v závislosti na svém rozpočtovém omezení a na svých potřebách. Cílem subjektů je maximalizace vlastního užitku a k tomuto rovněž spěje rozhodnutí o produkci a spotřebě statku. Nevýhoda ovšem je, že tyto subjekty nemusí nutně mít vždy vhodné informace pro své rozhodnutí a konečným výsledkem může být neefektivnost.
- veřejné statky. O výrobě a spotřebě těchto statků je rozhodováno v procesu veřejné volby a uspokojují potřeby vymezeného společenství (v rámci kterého dochází k rozhodování o nich), bez ohledu na to, zda je konkrétní jednotlivci mají zájem spotřebovávat. Veřejné statky jsou financovány z veřejných rozpočtů, tzn. v podstatě na tyto statky přispívá každý, kdo platí daně.

V případě využívání progresivního zdanění (procento zdanění roste se základem daně) v rámci daného společenství může ovšem v důsledku většího přispívání movitějšími vrstvami obyvatelstva na tyto statky vyvstat následující problém: tyto zámožnější vrstvy mohou chtít dosáhnout rovněž prospěchu ze zdanění a začnou tedy veřejné statky spotřebovávat také. Důsledkem může být nadspotřeba veřejného statku a s ní související nutnost zvýšeného množství finančních prostředků z veřejných zdrojů na jejich financování.

Z ekonomického hlediska, pro které jsou rozhodující hledisko spotřeby a vzájemné vztahy individuálních uspokojení, se statky třídí na:

- čisté soukromé statky. Jednotlivci rozhodují o výrobě a spotřebě (výroba i spotřeba jsou rivalitní a užitek z nich individuální) a rovněž spotřeba těchto statků je mezi jednotlivce dělitelná;
- čisté kolektivní statky (čisté veřejné statky). Tyto statky se vyznačují nedělitelnou spotřebou, neboť není možné určit podíl jednotlivce na celkové spotřebě statku. Mezní náklady spotřeby jsou pro dodatečného spotřebitele statku rovny nule. Příkladem takového statku bývá uváděna např. národní obrana – náklady na obranu státu se skutečně nezmění, pokud dojde k přírůstku počtu obyvatel o jednoho. Důležité je ovšem nezaměňovat pojmy mezní náklady spotřeby a mezní náklady produkce, které nulové samozřejmě nejsou. Dalším charakteristickou vlastností veřejných statků je nevylučitelnost ze spotřeby (příp. vyloučení realizovat lze, ovšem obtížně a za velkých nákladů). Již zmíněná národní obrana zabezpečuje každého občana a v rámci daného společenství neexistuje možnost, jak takového občana ze spotřeby tohoto statku vyloučit (i pokud je občan pacifista a odmítá válku). Jako další příklad čistého veřejného statku lze uvést světlo majáku nebo pouliční osvětlení;
- smíšené kolektivní statky, které se vyznačují dělitelností spotřeby mezi jednotlivce (tzn. tuto spotřebu lze ocenit a následně stanovit poplatek) a možností vyloučit jednotlivce ze spotřeby (pokud nechce platit stanovený poplatek).

Z geografického hlediska se statky třídí na:

- národní statky, které jsou využívány všemi obyvateli daného státu;
- regionální statky, které jsou obyvateli určitého regionu;
- lokální statky, které jsou využívány obyvateli určité lokality.

1.2. Je vzdělání smíšeným statkem?

Jak je to tedy se statkem vzdělání? Vysokoškolské vzdělání má nesporně své přínosy jak pro společnost jako celek, tak pro jedince samotné, tzn. plní funkce celospolečenské a soukromé.

Mezi celospolečenské přínosy z vysokoškolského vzdělání patří např.:²

- pozitivní vliv na růst ekonomiky,
- pozitivní vliv na státní rozpočet (vzdělanější lidé mají, zpravidla, vyšší mzdy a rovněž se lépe uplatňují na trhu práce – odvádějí tedy, prostřednictvím daní, více finančních

² MAŤĚJŮ, P. *Úvod*. V: České vysoké školství na křižovatce. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2005, s. 11.

prostředků do státního rozpočtu, a také nejsou tak častými příjemci různých sociálních dávek),

- zdravější obyvatelstvo a nižší kriminalita (vzdělanější lidé více pečují o své zdraví a též vykazují nižší náchylnost k podlehnutí deviantním formám chování),
- možnost poskytnutí kvalifikované pomoci v případě potřeby,
- pozitivní vliv v oblasti poskytování veřejných služeb, pokud zde tito jedinci naleznou své působiště (např. učitelé, vojáci, státní úředníci).

Mezi soukromé výnosy z vysokoškolského vzdělání patří např.:³

- vyšší možnost nalézt zaměstnání,
- vyšší výdělek,
- zajímavější práce,
- možnost získat zajímavé společenské kontakty v průběhu studia,
- vyšší společenská prestiž.

Skutečnost, že úspěšné absolvování vysoké školy přináší jedincům vyšší možnost nalézt zaměstnání a následně vyšší příjmy, dokazují následující tabulky:

³ VALENČÍK, R. Mikroekonomická role státu a vývoj tržního mechanismu [online]. <http://www.valencik.cz/marathon/06/mar060z.htm#_Toc154141035>, cit. 9.6.2007

Tab. 1: Míry nezaměstnanosti a dosažené vzdělání podle pohlaví ve státech OECD v roce 2003 (číslo udává poměr nezaměstnaných ve věku 25 – 64 let na celkové pracovní síle ve věku 25 – 64 let)

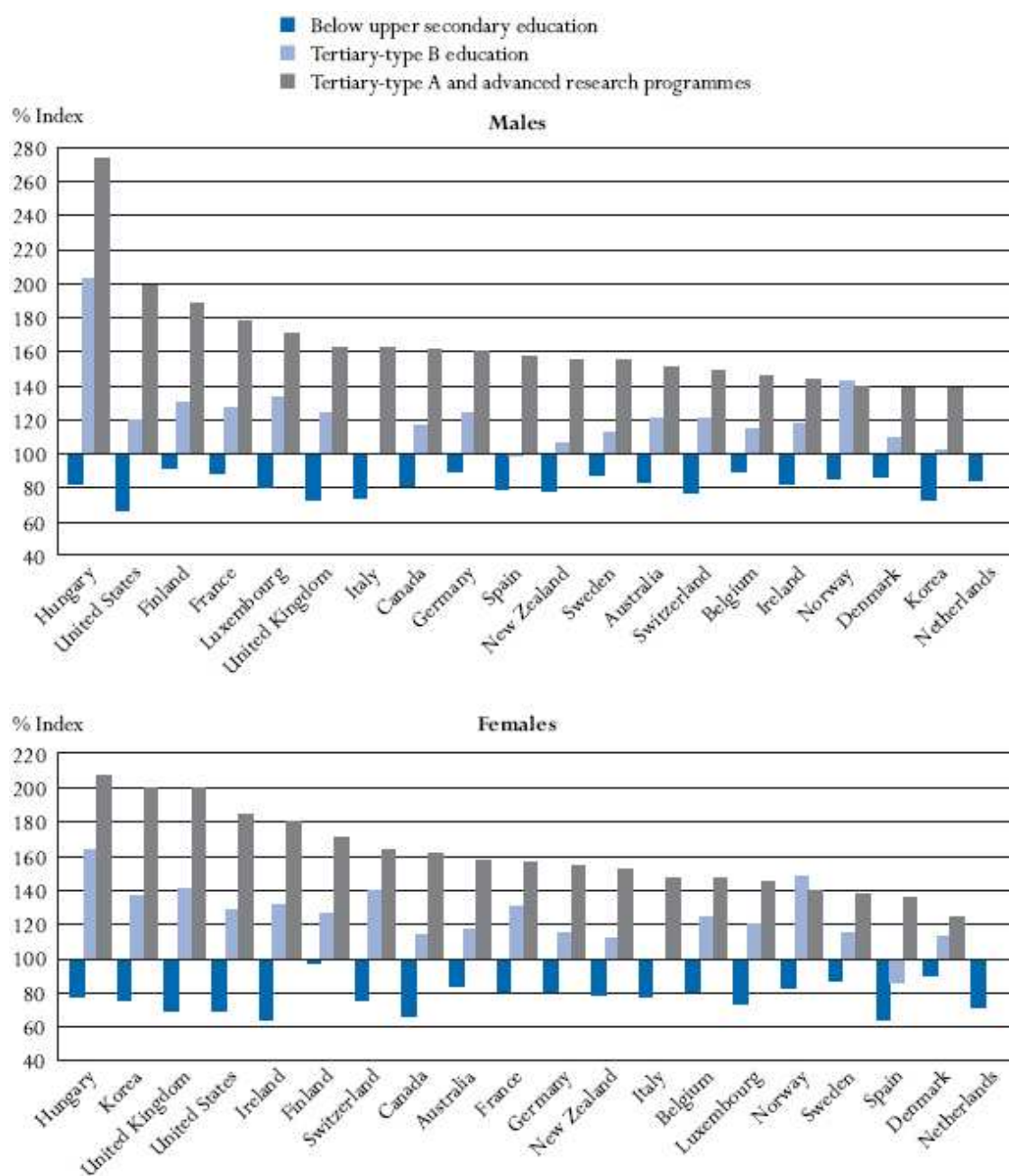
		Pre-primary and primary education	Lower secondary education	Upper secondary education			Post-secondary non-tertiary education	Tertiary education		All levels of education
				ISCED 3C Short	ISCED 3C Long/3B	ISCED 3A		Type B	Type A and advanced	
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Australia	Males	x(2)	7.5	a	2.5	4.7	x(5)	3.9	2.9	4.6
	Females	x(2)	6.5	a	7.7	5.2	x(5)	3.9	2.2	4.9
Austria	Males	x(2)	9.0	a	3.5	3.7	2.5	2.3	1.9	3.9
	Females	x(2)	7.0	a	3.4	4.4	2.5	c	2.2	3.9
Belgium	Males	13.4	7.5	a	7.4	4.7	6.9	3.4	3.6	6.2
	Females	14.9	11.2	a	10.5	7.8	6.9	3.2	4.2	7.5
Canada	Males	12.7	10.0	a	x(5)	6.6	6.3	5.1	5.5	6.6
	Females	13.7	10.2	a	x(5)	6.5	6.9	5.1	5.2	6.3
Czech Republic	Males	c	21.7	9.9	4.9	2.8	c	c	1.7	4.9
	Females	c	18.6	11.8	11.8	5.8	3.2	c	2.3	8.9
Denmark	Males	c	5.6	c	3.5	c	c	[5.2]	4.1	4.3
	Females	c	8.6	c	5.5	c	c	[5.9]	4.8	5.6
Finland	Males	11.2	10.1	a	a	9.6	c	5.4	3.8	8.0
	Females	10.9	12.4	a	a	8.8	c	4.8	3.8	7.5
France	Males	12.3	10.2	a	5.8	7.2	c	4.3	6.7	7.5
	Females	14.1	13.1	a	10.2	7.7	c	5.0	7.5	9.8
Germany	Males	26.2	20.2	a	10.9	8.5	7.8	5.1	4.5	10.0
	Females	21.9	13.9	a	10.5	10.3	5.6	6.8	5.4	9.7
Greece	Males	3.8	4.4	5.7	6.7	4.9	3.8	4.7	3.7	4.6
	Females	9.3	18.4	[25.3]	19.9	13.0	14.1	7.5	7.6	11.2
Hungary	Males	[30.3]	11.1	a	6.0	3.0	c	c	1.3	5.3
	Females	c	3.9	a	6.5	3.6	c	c	1.5	4.8
Iceland ¹	Males	a	3.2	1.9	a	2.9	1.9	2.9	1.2	2.4
	Females	a	3.2	3.7	a	2.9	1.8	1.1	1.8	2.6
Ireland	Males	3.4	5.5	c	a	[2.7]	[2.6]	[3.1]	[2.4]	4.2
	Females	[5.2]	[5.1]	c	a	[3.1]	[3.3]	[2.7]	[2.3]	3.4
Italy ¹	Males	8.3	6.1	4.3	3.4	4.7	7.2	x(8)	3.6	5.5
	Females	15.0	13.6	14.3	8.0	8.3	12.6	x(8)	7.2	10.5
Japan	Males	x(2)	8.0	a	x(5)	5.5	a	4.8	3.1	5.1
	Females	x(2)	4.6	a	x(5)	5.3	a	4.5	3.3	4.7
Korea	Males	2.5	2.8	a	x(5)	3.5	a	4.4	2.7	3.2
	Females	1.2	1.9	a	x(5)	2.6	a	3.2	2.6	2.3
Luxembourg	Males	[3.6]	c	c	c	c	c	c	c	2.5
	Females	c	c	c	[5.0]	c	c	[6.4]	c	3.9
Mexico	Males	1.5	1.9	a	2.2	a	a	2.0	2.8	1.9
	Females	1.2	2.0	a	1.7	a	a	2.1	2.5	1.7
Netherlands ¹	Males	4.2	2.8	x(4)	1.6	1.7	2.0	1.2	2.1	2.2
	Females	5.5	4.3	x(4)	2.7	2.8	3.5	2.1	2.4	3.1
New Zealand	Males	x(2)	5.0	a	2.3	2.6	2.6	3.2	3.5	3.2
	Females	x(2)	4.8	a	4.2	2.7	4.4	4.3	3.1	3.3
Norway	Males	c	c	a	4.1	c	c	c	2.6	3.6
	Females	c	c	a	3.2	c	c	c	2.3	2.9
Poland	Males	x(2)	26.1	19.0	a	12.3	13.5	x(8)	6.6	16.1
	Females	x(2)	25.6	25.4	a	16.6	14.1	x(8)	6.7	17.7
Portugal	Males	4.9	5.3	a	a	[4.2]	a	c	c	4.9
	Females	6.6	6.9	a	a	6.0	a	c	[5.5]	6.3
Slovak Republic	Males	[87.5]	46.7	x(4)	17.1	7.8	x(5)	c	3.5	14.5
	Females	c	41.2	x(4)	17.9	11.3	x(5)	c	3.7	15.5
Spain	Males	3.2	7.3	c	6.3	5.7	c	5.1	5.6	6.8
	Females	17.5	18.1	c	17.1	12.5	c	13.0	9.2	14.3
Sweden	Males	5.7	5.7	a	a	5.5	a	5.2	4.7	5.3
	Females	7.7	6.2	a	a	4.8	a	3.3	2.6	4.3
Switzerland	Males	[5.1]	5.3	3.8	2.8	[5.3]	[2.3]	[1.5]	3.7	3.2
	Females	[7.2]	6.7	4.3	2.9	4.7	[1.5]	[2.2]	3.4	3.3
Turkey	Males	9.7	8.6	a	6.1	7.2	a	x(8)	5.8	8.5
	Females	5.8	13.1	a	12.0	14.6	a	x(8)	9.4	7.9
United Kingdom	Males	9.4	8.5	5.2	4.4	3.0	a	2.7	2.7	4.2
	Females	21.5	4.8	4.0	3.5	2.7	a	1.7	2.0	3.2
United States	Males	10.1	9.1	x(5)	x(5)	6.7	x(5)	5.2	3.2	5.8
	Females	10.3	10.7	x(5)	x(5)	5.4	x(5)	3.9	2.8	4.8
Country mean	Males	13.3	9.8	7.1	5.3	5.3	5.4	3.8	3.5	5.6
	Females	10.5	10.8	12.7	3.2	6.9	6.2	4.4	4.1	6.6
Israel	Males	[20.3]	14.2	x(5)	x(5)	9.1	x(7)	7.3	5.5	8.6
	Females	c	17.5	x(5)	x(5)	11.8	x(7)	8.3	5.8	9.4

Zdroj: Education at a Glance; OECD Indicators 2005. Pozn.: údaje u Islandu, Itálie a Holandska jsou za rok 2002.

V předposledním řádku tabulky nalezneme souhrnné, průměrné údaje, které výše uvedené tvrzení potvrzují: např. míra nezaměstnanosti u univerzitně vzdělaných mužů

byla v zemích OECD 3,5 % a u všech dalších nižších stupňů dosaženého vzdělání (např. neuniverzitní terciární vzdělání, sekundární vzdělání) dosahovala vyšších hodnot. Toto platí, s určitými výjimkami (např. v Belgii je míra nezaměstnanosti u mužů i u žen s neuniverzitním terciárním vzděláním nepatrně nižší než u jedinců se vzděláním univerzitním), i pro jednotlivé státy.

Graf č. 1: Relativní výdělky dle vzdělání (100 = vyšší sekundární vzdělání) ve vybraných státech OECD. Horní graf: muži. Spodní graf: ženy.

Zdroj: Education at a Glance; OECD Indicators 2005.

Z grafu je průkazné, že výdělky vysokoškolsky vzdělaných jedinců jsou v průměru vyšší než výdělky jedinců s vyšším sekundárním vzděláním (výjimku tvoří Španělsko, ve kterém neuniverzitní terciární vzdělání znamená paradoxně nižší výdělky než vyšší sekundární vzdělání).

Statek vzdělání v sobě tedy zahrnuje složky soukromé (např. vyšší příjem) i složky veřejné (např. pozitivní vliv na státní rozpočet), tzn. prospěch ze vzdělání má jedinec i stát. Vzdělání tedy označujeme za určitou kombinaci statku soukromého a veřejného, za statek smíšený. Poměr soukromé a veřejné složky se ovšem liší v závislosti na stupni dosaženého vzdělání (předškolní, základní, střední, terciární, postgraduální), na vystudovaném oboru (absolventi některých oborů (např. právo, ekonomie) mohou v budoucnu počítat s vyššími příjmy) a na oblasti uplatnění nabytého poznání.

Právě možnost vhodně uplatnit nabyté vzdělání (tzn. možnost uplatnit se ve vystudovaném oboru, přičemž zároveň nedochází k přebytku poptávajících práci nad nabízejícími) je velmi důležitá a její neexistence může vyústit až v to, že absolvent přijme, vzhledem ke svému dosaženému vzdělání, i podřadné zaměstnání.

Na základě bližšího prostudování problematiky statků musím svou původní hypotézu stanovující, že vzdělání je veřejný statek, vyvrátit. Vzdělání v sobě obsahuje prvky jak soukromého tak veřejného statku, zároveň ho nelze vymezit jako zcela veřejný nebo soukromý statek.

2. Legislativní úprava vysokého školství v ČR

2.1. Zákon o vysokých školách⁴

Legislativní úpravu českého vysokého školství lze nalézt v Zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů. V dalším textu uvedu, jak tento zákon definuje vysoké školy, vymezím veřejné, soukromé, vojenské a policejní vysoké školy, dále pak zmíním skutečnost, že již dnes jsou vysoké školy oprávněny vybírat určité poplatky spojené se studiem a naopak mohou, za určitých podmínek, vyplácet studentům stipendia.

Tento zákon stanovuje, že „vysoké školy jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti“.

Základními znaky vysokých škol jsou:

- je právnickou osobou,
- je univerzitní nebo neuniverzitní (vyšší odborné školy a soukromé vysoké školy),
- vysoká škola univerzitní uskutečňuje magisterské nebo doktorské studijní programy a v souvislosti s tím vědeckou a výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Může uskutečňovat též bakalářské studijní programy,
- vysoká škola neuniverzitní uskutečňuje převážně bakalářské studijní programy a v souvislosti s tím výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost. Vysoká škola neuniverzitní se nečlení na fakulty,
- typ vysoké školy je uveden v jejím statutu a musí být v souladu se stanoviskem Akreditační komise,
- vysoká škola je veřejná, soukromá nebo státní. Státní vysoká škola je vojenská nebo policejní.

Veřejné vysoké školy

Veřejné vysoké školy jsou samostatné veřejnoprávní korporace, které svou tradicí, počtem škol a studentů vysoce převyšují vysoké školy soukromé. Jsou oprávněné samy určovat počet přijímaných studentů, samostatně hospodařit, nakládat s majetkem a stanovovat poplatky

⁴ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

spojené se studiem. Organizaci vysoké školy a její činnosti upravují vlastní vnitřní předpisy. V čele vysoké školy stojí rektor, jednotlivé fakulty mají za vedoucí děkany. Dalšími orgány vysoké školy jsou akademický senát, vědecká rada, disciplinární komise, správní rada a kvestor.

V ČR je zaveden systém bezplatného veřejného vysokého školství. Z hlediska financování vysokých škol je důležitý rozpočet veřejné vysoké školy. Rozpočet je sestavován na kalendářní rok a jako vyrovnaný. Na konci kalendářního roku provede vysoká škola vyúčtování svého hospodaření, které musí předložit ministerstvu pro zúčtování finančních prostředků ze státního rozpočtu. Za účelné využívání dotací ze státního rozpočtu a za řádné hospodaření s majetkem zodpovídá rektor.

Mezi příjmy rozpočtu zákon stanovuje zejména:

- dotace ze státního rozpočtu (dotacím bude věnována následující subkapitola),
- poplatky spojené se studiem,
- výnosy z majetku,
- jiné příjmy ze státního rozpočtu, ze státních fondů a z rozpočtů obcí,
- výnosy z doplňkové činnosti,
- příjmy z darů a dědictví.

Soukromé vysoké školy

Oprávnění působit jako soukromá vysoká škola má jen právnická osoba se sídlem v České republice, pokud jí byl ministerstvem udělen státní souhlas.

Náležitostmi státního souhlasu jsou dle zákona:

- název, sídlo a typ vysoké školy,
- právní formu právnické osoby a statutární orgán,
- dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti vysoké školy,
- údaje o finančním, materiálním, personálním a informačním zajištění činnosti soukromé vysoké školy,
- návrhy studijních programů,

- návrh vnitřních předpisů upravujících organizaci a činnost soukromé vysoké školy a postavení členů akademické obce.

Soukromé vysoké školství je, narozdíl od veřejného, financováno převážně vlastními studenty. Ministerstvo však může soukromé vysoké škole, která působí jako obecně prospěšná společnost, poskytnout dotaci na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání a s nimi spojenou vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost.

Vojenské a policejní vysoké školy

Hlavní funkcí tohoto systému je vzdělávání odborníků pro Policii ČR a ozbrojené síly. Vojenské a policejní vysoké školy jsou financovány ze státního rozpočtu z kapitoly Ministerstva obrany (vojenské vysoké školy) a Ministerstva vnitra (policejní vysoké školy). Jedná se o státní organizace, konkrétně – Vysoká vojenská škola pozemního vojska ve Vyškově, Vojenská akademie v Brně, Vojenská lékařská akademie Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové a Policejní akademie ČR.

Poplatky spojené se studiem

Poplatky spojené se studiem tvoří část příjmů rozpočtu vysokých škol. Soukromá vysoká škola si jejich výši stanovuje ve svých vnitřních předpisech. U veřejné vysoké školy je základem pro výpočet poplatků spojených se studiem 5 % z průměrné částky celkových neinvestičních výdajů připadajících na jednoho studenta poskytnutých ministerstvem ze státního rozpočtu v kalendářním roce. Veřejná vysoká škola může určit poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením, které činí maximálně 20 % základu.

V případě prodloužení délky studia o jeden rok (bakalářského i magisterského studijního programu) než je standardní doba, stanoví škola poplatek za studium, který je za každý další započatý měsíc studia nejméně jednu čtvrtinu základu. Veřejná vysoká škola může rovněž stanovit poplatek za studium, jestliže studuje absolvent bakalářského nebo magisterského studijního programu v dalším studijním programu (bakalářském nebo magisterském), a to za

každý rok v maximální výši základu. V případě studia absolventa bakalářského studijního programu v navazujícím magisterském studijním programu nebo souběhu řádných studijních programů, které nepřesahují standardní dobu studia jednoho z nich, nebude poplatek stanoven.

Umožňuje-li vysoká škola studovat studijní program (bakalářský, magisterský nebo doktorský) v cizím jazyce, taktéž stanoví poplatek za studium. Povinností vysoké školy je zveřejnit výši poplatků spojené se studiem pro příští akademický rok před termínem pro podávání přihlášek ke studiu.

Rektor vysoké školy má pravomoc poplatky se studiem v určitých případech snížit, prominout nebo odložit termín jejich splatnosti s přihlédnutím k prospěchu studenta a jeho sociální situaci.

Výše zmíněné druhy jednotlivých poplatků spojených se studiem dokazují pravdivost hypotézy číslo 3, a to "Již dnes studenti, za určitých podmínek, na veřejných vysokých školách za své studium těmto institucím platí. Poplatky spojené se studiem na Vysoké škole ekonomické v Praze v akademickém roce 2007/2007 jsou vyčísleny následovně⁵:

1. a) poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením
(všechny bakalářské, magisterské a doktorské studijní programy v českém jazyce)
 - podání pouze písemné přihlášky ke studiu 600,- Kč
 - podání elektronické přihlášky ke studiu 500,- Kč
 - b) poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením v cizím jazyce v doktorských studijních programech 50 EUR
 - c) poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením na navazující magisterské programy v anglickém jazyce 50 EUR
2. Poplatek za studium dalšího studijního programu 2 800,- Kč/rok
 3. Poplatek za delší studium (standardní doba zvětšená o 1 rok) za každých započatých 6 měsíců 19 800,- Kč
 4. Poplatek za doktorské studijní programy pro cizince (s výukou v cizím jazyce) 5 000,- EUR/rok
 5. Poplatek za navazující magisterské programy s výukou v angličtině 1 800,-EUR/semestr

⁵ Poplatky spojené se studiem na Vysoké škole ekonomické v Praze v akademickém roce 2007/2008[online]. <<https://home.fm.vse.cz/oneNet/NetStorage/KLOKAN/Sprava/studijni/verejny/POPLATKY/Poplatky%20rektor%202007%2008.doc>>, cit. 25.10.2007

Každý student má svá práva a samozřejmě i povinnosti. Mezi práva studentů patří možnost získání stipendia z prostředků vysoké školy, musí ovšem splnit stanovené podmínky v stipendijním řádu. Stipendijní řád patří mezi vnitřní předpisy vysoké školy. Stipendia mohou být studentům přiznána vysokou školou, fakultou a v určitých případech také ministerstvem školství.

Studentům mohou být dle zákona přiznána stipendia:

- za vynikající studijní výsledky,
- za vynikající vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí výsledky přispívající k prohloubení znalostí,
- v případě tíživé sociální situace studenta,
- v případech zvláštního zřetele hodných,
- na podporu studia občanů České republiky v zahraničí,
- na podporu studia cizinců v České republice,
- studentům doktorských studijních programů.

Na druhé straně je student povinen hradit již výše zmíněné poplatky spojené se studiem a uvést skutečnosti rozhodné pro jejich výši. Tyto poplatky jsou příjmem stipendijního fondu veřejné vysoké školy.

2.2. Prostředky poskytované veřejným vysokým školám ze státního rozpočtu⁶

V této subkapitole se budu podrobněji věnovat 2 zdrojům financování veřejných vysokých škol ze státního rozpočtu - příspěvkům (příspěvky jsou veřejným vysokým školám poskytovány na základě zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to na uskutečňování akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání a s nimi spojenou vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činností) a dotacím (dotace jsou poskytovány na základě zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to na rozvoj vysoké školy a na ubytování a stravování studentů).

⁶ Pravidla pro poskytování příspěvků a dotací veřejným VŠ

Pro příspěvky i dotace platí, že na ně veřejná vysoká škola má zákonný nárok a jejich vyplácení se uskutečňuje na základě písemné žádosti. V žádosti o příspěvek nemusí být uvedena jeho výše, a naopak, v žádosti o dotaci, musí být uvedena jak její výše, tak odůvodnění. Výše příspěvku je poté určena na základě příslušných kvantitativních a věcných ukazatelů ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen ministerstvo).

Nemohou-li být dotace nebo příspěvek použity na účel, pro které byly vysoké škole poskytnuty, a to z důvodu neúplnosti nebo nepravdivosti relevantních údajů rozhodných pro jejich výši nebo změní-li se tyto údaje, musí škola informovat ministerstvo. Ministerstvo může např. potvrdit změnu účelu poskytnutí zdrojů nebo zahájit řízení o odnětí dotace.

Povinností vysokých škol je poté zejména čerpat tyto prostředky v souladu s účelem jejich poskytnutí a v souladu s jejich časovým určením (v případě plného nevyčerpání lze tyto prostředky převést do fondu účelově určených prostředků a v souladu s vyhláškou č. 551/2004 Sb.⁷ je řádně vypořádat).

Hospodaření s těmito finančními prostředky poskytnutými ze státního rozpočtu a jejich využití je ministerstvem monitorováno a ve výroční zprávě o stavu vysokého školství rovněž vyhodnoceno.

2.2.1. Příspěvky ze státního rozpočtu jako jeden ze zdrojů financování veřejných vysokých škol

Pro určení výše příspěvků, které k jednotlivým školám v daném roce poplynou, jsou důležité následující parametry:

- typ a finanční náročnost akreditovaných studijních programů a programů celoživotního vzdělávání,
- počet studentů,
- dosažené výsledky ve vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké nebo další tvůrčí činnosti a její náročnost,

⁷ vyhláška č. 551/2004 Sb., stanoví zásady a termíny finančního vypořádání vztahů se státním rozpočtem, státními finančními aktivy nebo Národním fondem

- dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol, vypracovaný ministerstvem a jeho každoroční aktualizace,
- dlouhodobé záměry vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a umělecké nebo další tvůrčí činnosti vysokých škol a jejich každoroční aktualizace projednané podle § 87 písm. c) zákona o vysokých školách.

Pravidla stanovení výše příspěvků

Souhrnná částka přiznána vysokým školám ve formě příspěvků je rozdělena podle různých ukazatelů, které zahrnují a prostředky na ně určené pokrývají např. studijní programy a s nimi spojenou tvůrčí činnost, stipendia pro studenty doktorských studijních programů nebo vzdělávací projekty, programy a záměry.

Ukazatelé A a B

Díl prostředků poskytovaných vysokým školám ze státního rozpočtu pokrývaných těmito dvěma ukazateli je závislý na rozsahu a obsahu vzdělávací činnosti vysoké školy a dále odráží metodické změny ve financování vysokých škol. Před vypočtením konečné výše příspěvku je nutno pracovat s těmito pojmy a pravidly:

- počet rozpočtových studentů v akreditovaných studijních programech k 31.10. předchozího akademického roku a k 31.10. stávajícího akademického roku. Do tohoto počtu se zahrnují všichni studenti, výjimku tvoří např. studenti, kteří mají studium hrazeno podle mezinárodních smluv.
- přepočtený počet studentů. Tento součet zjistíme agregováním nově přijatých studentů, ostatních studentů a půlročních studentů, přičemž počet půlročních studentů je násoben koeficientem 0,5.
- normativní počet studentů. Normativní počet studentů je součet součinů přepočteného počtu studentů a koeficientů ekonomické náročnosti jednotlivých studijních programů. Pro účely uvedeného výpočtu došlo k rozřídění studijních programů do sedmi skupin (koeficienty se pohybují v rozmezí 1,0 až 5,9).
- počet absolventů. Tento součet dostaneme agregováním absolventů všech studijních programů vysoké školy za období od 1.11. předcházejícího akademického roku do 31.10. stávajícího akademického roku.

- základní normativ. Základní normativ je částka v korunách, která je pro každý rok stanovena náměstkem ministra školství, mládeže a tělovýchovy.
- Kontrahovaný počet studentů. Uvedený počet odpovídá přepočtenému počtu studentů stanovenému ministerstvem po projednání s vysokou školou jako hraniční pro účel stanovení dotaci v ukazateli B1.

Příspěvek, který pokrývají ukazatele A a B, je poté dán součtem:

- součinu základního normativu s normativním počtem studentů k 31.10 předchozí akademického roku (ukazatel A), a
- součinu základního normativu s normativním počtem studentů, který je dán velikostí rozdílu mezi počty přepočtených studentů k 31.10. stávajícího akademického roku a k 31.10 akademického roku minulého. Pokud přepočtený počet studentů nebere v potaz kontrahovaný počet studentů, dochází v konečném důsledku k určitému odpočtu prostředků od ukazatele (ukazatel B1), a
- součinu všech absolventů a částky, která připadá na každého z nich (ukazatel B2).

Ukazatel C (stipendia pro studenty doktorských studijních programů)

Tento ukazatel značí podporu doktorského studia a je vypočten jako součin částky v korunách stanoveném náměstkem ministra školství, mládeže a tělovýchovy a počtu studentů v doktorských studijních programech (podmínkou zahrnutí do tohoto počtu je např. to, že není studováno déle, než je standardní doba studia).

Ukazatel D (studující nefinancovaní z ukazatele A nebo B; mezinárodní spolupráce)

Tento ukazatel podporuje plnění závazků některých mezinárodních smluv možností zvýšení částky příspěvků, přičemž tyto částky zvyšující příspěvek jsou závislé, mimo jiné, na počtu studujících cizinců.

Ukazatel F (vzdělávací projekty, programy a záměry)

Zdroje z tohoto ukazatele, který podporuje vzdělávací projekty a aktivity zároveň nefinancované z ukazatele A a B, jsou určeny pro nové vysoké školy a též pro navýšení velikosti příspěvků.

Ukazatel M (mimořádné aktivity)

Zdroje z tohoto ukazatele putují na aktivity, které nebyly podchyceny při zpracovávání rozpočtu vysoké školy (např. nové aktuální úkoly)

Ukazatel S (stipendia podle § 91 odst. 3 zákona o vysokých školách)

Částka z tohoto ukazatele je dána součinem minimální výše stipendia (dané nařízením vlády) a počtu studentů majících nárok na přídavek na dítě ve zvýšené výměře.

Ukazatel U (ubytovací stipendia)

Podmínkou čerpání zdrojů z částky určené ministerstvem z tohoto ukazatele pro vysoké školy je např. to, že student musí být zapsán v prezenční formě studia, že nebyla překročena standardní doba studia (v probíhajícím studijním programu ani v žádném jiném souběžně studovaném studijním programu) nebo že nemá místo trvalého pobytu v okrese, ve kterém je rovněž místo studia.

2.2.2. Dotace ze státního rozpočtu jako jeden ze zdrojů financování veřejných vysokých škol

Pro určení výše dotací, které k jednotlivým školám v daném roce poplynou, je směřodatný dlouhodobý záměr ministerstva a dlouhodobé záměry vysokých škol.

Pravidla stanovení výše dotací na rozvoj vysoké školy

U poskytování dotací veřejným vysokým školám ze státního rozpočtu se setkáváme s následujícími ukazateli:

Ukazatel D (studující nefinancovaní z ukazatele A nebo B; mezinárodní spolupráce projekty podle usnesení vlády ČR)

Prostředky ze státního rozpočtu prostřednictvím dotace u tohoto ukazatele putují k vysokým školám na plnění programů AKTION, CEEPUS a SOCRATES, a též na podporu naplňování projektů daných vyjmenovanými usneseními vlády ČR.

Ukazatel F (vzdělávací projekty, programy a záměry)

Účelem dotací z tohoto ukazatele je podpořit projekty a aktivity podporující rozvojové záměry vysoké školy nebo ministerstva, a to dle jejich vyjádřených dlouhodobých záměrů.

Ukazatel G (vzdělávací rozvojové projekty Fondu rozvoje vysokých škol)

Nárok na dotaci podle tohoto ukazatele mají vzdělávací projekty vysokých škol, které uspěly ve výběrovém řízení organizovaném Výborem Fondu rozvoje vysokých škol.

Ukazatel M (mimořádné aktivity)

Tato část dotace je určena na ty činnosti vysokých škol, které nebyly zachyceny v jejich rozpočtech (např. nové aktuální úkoly).

Ukazatel I (rozvojové programy)

Prostředky budou přiznány těm vysokým školám, jejichž projekty v rámci Rozvojového programu vyhlášeného ministerstvem úspěšně prošly ve výběrovém řízení.

Pravidla stanovení výše dotací na ubytování a stravování studentů

Pro stanovení výše této dotace je důležitý počet přepočtených hlavních jídel za určité období a dále výše rozpočtového ukazatele, která byla určena ministerstvem na jedno přepočtené hlavní jídlo.

3. Financování vysokých škol v zemích Evropské unie⁸

Přístupy k financování vysokých škol se v jednotlivých zemích Evropské unie značně liší. Každá země má vlastní vzdělávací systém zabezpečovaný zákony, které buď stanovují, nebo nestanovují poplatky za studium. Nelze určit, ve které zemi je studium levné či drahé, protože vždy záleží na životních nákladech v jednotlivých zemích. V některých zemích Evropské unie se za kvalitní vzdělání vůbec neplatí. V následujícím textu stručně představím systémy školství v Evropské unii.

Velká Británie

Ve Velké Británii jsou státní a veřejné školy financovány ze státního rozpočtu, místních daní a dalších veřejných zdrojů. Soukromé školy jsou financovány z poplatků rodičů, nadací a církví. Výdaje na oblast školství jsou 5,3 % HDP. Systém vysokých škol je rozdělen na univerzity, polytechniky a vyšší školy. Univerzitní studium je třístupňové, polytechniky jsou vysoké školy neuniverzitního typu s vysokou úrovní odborné přípravy. Všechny vysoké školy jsou z části financovány školným. Školné se ve Velké Británii pohybuje v rozmezí 2740 - 4820 eur ročně. Školné a příspěvky na úhradu životních nákladů za studium ukončené titulem bakalář, hradí místní školské úřady. Pokud studenti pokračují ve studiu mají možnost požádat o stipendium a využívat možnosti půjček. Školné se odvíjí od příjmů studenta. Otevřená univerzita je součástí vysokého školství. Studium na ní probíhá formou distančního vzdělávání, letními kurzy a výukovými centry. Vzdělání na těchto univerzitách není bezplatné a krom školného studenti hradí studijní materiál, dojíždění do studijních center atd.

Belgie

V Belgii jsou školy financovány ze státního rozpočtu, obcí a regionů. Školství je státní i soukromé. Na oblast školství je vydáváno 6,4 % HDP. Vysokoškolské vzdělání je dvojího typu – univerzitní a neuniverzitní. Vysoké školy univerzitního typu jsou vysokoškolské průmyslové instituty, vysoké školy obchodní, vysoká škola uměleckoprůmyslová, sociálně zdravotní a vysokoškolské zemědělské koleje. Školné se neplatí, musí být ale uhrazen

⁸ BRDEK, M., VYCHOVÁ, H. *Evropská vzdělávací politika: programy, principy a cíle*. Praha: ASPI Publishing, 2004.

registrační poplatek. Vysoké školy neuniverzitního typu tvoří technické, zemědělské, zdravotnické obory a jazyky. Studium v tomto typu může být krátkodobé nebo dlouhodobé. Studenti mohou získat různé studentské půjčky.

Dánsko

V Dánsku je vzdělání chápáno jako prostředek zvyšování rovnosti šancí a zlepšování životní úrovně obyvatelstva. Dánsko vydává do oblasti školství 7,1 % HDP. Vysoké školy se člení na univerzity, poskytující bakalářské, magisterské i postgraduální studium, a na odborné vysoké školy. Svým způsobem financování je dánský systém vysokého školství podobný financování v České republice. Státní dotace jsou jeho hlavním zdrojem. Finanční prostředky jsou závislé na počtu aktivních studentů (neprodloužil si studium více než o rok) a rozdělovány pomocí taxometru. Školné studenti vysokých škol neplatí. Studenti mají možnost prostřednictvím kupónového systému získat finanční podporu.

Finsko

Finsko se vyznačuje vysokou úrovní vzdělání. Vzdělání je bezplatné na všech stupních školské soustavy. Studenti mají hrazené učebnice, učební pomůcky, stravování, ubytování i dopravu do škol. Školství je financováno ze státního rozpočtu a z orgánů místní správy. Výdaje na veřejné školství činí 5,6 % HDP. Státní výdaje se omezují (zhoršení ekonomické situace v 90. letech) a hledají se nové zdroje financování. Všechny vysoké školy jsou státní. Existují zde univerzitní a neuniverzitní vysoké školy. Studenti mohou získat nevratné příspěvky na studium a bydlení a návratnou půjčku. Studenti každý rok platí členský poplatek studentské asociaci.

Francie

Vzdělání je ve Francii považováno za národní prioritu. Školský systém je centralizovaný. Objem výdajů do oblasti školství činí 6,1 % HDP. Existují zde vedle sebe státní a soukromé školy. Jestliže soukromé školy uzavřou se státem smlouvu o respektování společných cílů, obsahu a kritérií, poskytne jim stát dotaci. Převážná část soukromých škol je církevních, stát jim dotuje výdaje na mzdy a vzdělávání učitelů a zároveň je také kontroluje. Soukromé vysoké školy mohou finanční prostředky získat ze soukromých zdrojů, školného nebo jim je

mohou poskytnout podniky. Studenti státních škol musejí přispívat na učebnice a pomůcky. Ve Francii má každý podnik povinnost platit daň na školství. Podniky mají možnost volby mezi odvodem daně obchodní komoře, její úhradou vybrané vysoké škole nebo poskytnutím studentům praxi. Vysoké školy jsou rozdělené na univerzity a elitní odborné školy, tzv. velké školy. Školné na veřejných vysokých školách je nízké. Každý rok je určováno vyhláškou ministerstva. Studenti mají možnost podle své sociální situace, získat stipendia a bezúročné půjčky, splatné do deseti let po ukončení studií. Rodiny studentů mají možnost získat různé příspěvky.

Řecko

V Řecku zajišťují vzdělávací systém státní a soukromé školy. Státní školy jsou financovány ze státního rozpočtu. Soukromé školy nemají na státní finanční prostředky nárok. Studenti platí školné, ale učebnice jsou jim poskytovány zdarma. Na oblast školství je vydáváno 4,0 % HDP. Vysokoškolské studium zabezpečují univerzity a technické vysoké školy. Studenti školné neplatí, dostávají bezplatně učebnice, v určitých případech jim může být hrazeno i stravování. Studenti neplatí žádné registrační poplatky, členské poplatky ani poplatky za služby pro studenty.

Nizozemsko

Na oblast školství je v Nizozemí vydáváno 4,7 % HDP. Stát financuje státní i soukromé školy. Finanční prostředky jsou rozdělovány podle počtu žáků a podle tzv. Londo systému, který zahrnuje financování budov, materiální vybavení a provoz škol. Po ukončení povinné školní docházky (5. ročník střední školy) jsou studenti povinni platit školné. Na vysokých školách se krom školného platí i zápisné. Vysokoškolský systém se skládá z univerzit, technických vysokých škol, Otevřené univerzity a vysoké školy teologické, která je z části dotovaná ze státních zdrojů. Každý student dostává základní stipendium na financování vysokoškolského studia a může požádat o studentskou půjčku.

Irsko

V Irsku má vzdělávání dlouholetou tradici. Téměř výhradní vliv na něj měla po staletí církve. Školství je financováno především ze státního rozpočtu, tvoří 85 % celkových finančních

zdrojů škol. Zbytek je hrazen z místních rozpočtů a školného. Finančními zdroji mohou být také příspěvky rodičů a nadací nebo výtěžek ze zájmové a dobročinné činnosti. Státní dotace závisí na počtu žáků. Výdaje na oblast školství jsou 4, 6 % HDP. Soukromé školy mají nižší dotace a rozpočet si doplňují z jiných zdrojů. V Irsku vedle sebe existuje 6 univerzit a vysoké školy neuniverzitního typu. Studenti mají nárok na stipendia ze státních zdrojů. Podmínky pro získání stipendia stanoví ministerstvo školství. Studenti mají povinnost platit školné. Získaná stipendia mají pokrýt náklady na školné a ostatní poplatky spojené se studiem.

Lucembursko

Lucembursko klade důraz na vysoký vzdělávací standard. Vzdělávací systém je standardizovaný. Existují zde vedle sebe státní a soukromé školy, přičemž většina je státních a financována ze státního rozpočtu. Soukromé školy mohou získat státní dotace za splnění státem určených požadavků. Některé soukromé školy jsou spravované církví. Studenti vysokých škol školné, registrační poplatky a poplatky za služby pro studenty neplatí.

Německo

Finanční prostředky na školství zajišťují obce a stát. Obce financují věcné náklady, stát hradí personální výlohy. Školství je závislé na politice jednotlivých spolkových zemí. Na financování vysokých škol se podílejí federace, Německá společnost rozvoje věd, soukromé fondy a dobročinné příspěvky. Německo vydává do oblasti školství 5,3 % HDP. V této zemi existují vedle sebe univerzity (Wissenschaftliche Hochschulen) a další vysokoškolské instituce (Fachhochschulen), které mají přinášet praktické studium. Kromě státních vysokých škol zde probíhá studium i na vysokých školách církevních a soukromých. Na soukromých školách se školné platí, ale na státních je studium bezplatné (v některých zemích je po studentech požadováno školné v případech prodloužení délky studia). Výše dotací není příliš vázána na počet studentů a vychází především ze situace minulého finančního roku. Studenti hradí sociální příspěvky nebo správní příspěvky. Někteří studenti, kteří se nacházejí ve složité sociální situaci, mohou čerpat různá stipendia a bezúročné půjčky. Na stipendia mají nárok i studenti s vynikajícími studijními výsledky. Velkým problémem v současnosti je, že absolventi vysokých škol mají často problémy se získáním zaměstnání. Řešení je možné v posílení odborné přípravy a odstranění rigidity univerzit.

Portugalsko

Investice do školství jsou považovány za národní prioritu. Výdaje na oblast školství činí 5,7 % HDP. Podíl vysokoškolských studentů je v Portugalsku nejnižší v porovnání se státy Evropské unie. Ve školství se projevují i velké kulturní a ekonomické rozdíly mezi vyspělými městskými a zaostalými venkovskými oblastmi. Vysoké školy jsou v Portugalsku státní, soukromé a družstevní. Studenti platí školné, které jim může být sníženo nebo prominuto. Na druhou stranu mohou studenti získat za stanovených podmínek stipendium.

Rakousko

Existují zde státní a soukromé školy. Veřejné školy jsou financovány státem (federací, zemí nebo obcí) a soukromé školy financuje zřizovatel. Během povinné docházky se nesmí vybírat školné, žákům jsou hrazeny státem učebnice a doprava. Výdaje na oblast školství činí 5,7 % HDP. Studenti mohou získat za dobré studijní výsledky finanční podporu. Na finanční podporu mají nárok i studenti ze sociálně slabších rodin. Školné musí platit studenti jak státních tak soukromých vysokých škol. Dále musí platit registrační poplatky a poplatky za členství ve studentské asociaci.

Španělsko

Ve Španělsku je ze státních zdrojů na oblast školství vydáváno 4,9 % HDP. Školství je rozděleno na státní a soukromé. Na úrovni povinné školní docházky se školné neplatí. Soukromé školy mohou získat státní dotace za podmínky, že zajišťují povinnou školní docházku bezplatně. Vysokoškolské vzdělání poskytují univerzitní fakulty, vysoké technické školy a univerzitní školy. Studenti platí školné a registrační poplatky. Na druhou stranu mohou získat prospěchová stipendia a studentské půjčky.

Švédsko

Školství je ve Švédsku státní. Vláda rozhoduje o rozdělování finančních prostředků včetně poskytování finančních podpor. Školství je financováno ze státního rozpočtu a z rozpočtu obcí. Vysoké školy jsou financovány státem přímo. Objem výdajů na školství činí 6,5 % HDP. Terciární soustavu tvoří univerzity, ostatní vysoké školy a koleje. Koleje poskytují

neúplné nižší vysokoškolské vzdělání. Studium na vysokých školách je bezplatné. Studentům je poskytována studijní podpora formou nenávratného stipendia a návratné půjčky.

Itálie

Financování školství je v kompetenci ministerstva pro veřejné školství. Za dohled nad školstvím je odpovědné také ministerstvo pro univerzity a vědecko-technický výzkum, které jsou od ministerstva školství oddělené. Jako hlavní úkol má ministerstvo pro univerzity vymezeno harmonizace školství s ostatními státy Evropské unie. Výdaje do oblasti vzdělání činí 4,9 % HDP. Vysokoškolský systém se dělí na státní univerzity, vysoké školy umělecké a sportovní, vysoké učení technické a soukromé univerzity. Studenti musí platit zápisné a školné, které může být studentům prominuto nebo mohou dostat finanční pomoc formou státních příspěvků.

Tab. 3: Školné a jiné studijní poplatky ve vybraných státech EU

Stát	Školné	Registrační poplatky	Poplatky za služby pro studenty	Poplatky za reprezentaci zájmů
Velká Británie	2740-4820 eur/rok	někde ano	ano	ne
Belgie	400-700 eur/rok	někde ano	ne	ne
Dánsko	ne	ne	ne	ne
Finsko	ne	ne	ne	ano
Francie	ne	někde ano	ano	ne
Řecko	ne	ne	ne	ne
Nizozemsko	1 450 - 2300 eur/rok	někde ano	ne	ne
Irsko	3000 - 5000 eur/rok	někde ano	ano	ano
Lucembursko	ne	ne	ne	ne
Německo	ne	většinou ne	ano	ano
Portugalsko	300 eur/rok, magisterské studium 1000 - 2500 eur, doktorandské 2500 - 5000 eur/rok	někde ano	ne	ano
Rakousko	363 eur/semestr	ano	ne	ano
Španělsko	ano	někde ano	ne	ne
Švédsko	ne	ne	ne	ano
Itálie	450 eur - několik tisíc eur	někde ano	ne	ne
Bulharsko	50 eur/semestr, magisterské studium 250 eur/semestr; soukromé univerzity 450 eur/semestr, magisterské studium 600 eur/ semestr	někdy ano	ne	ne
Estonsko	2 000 – 3 000 eur/rok	ne	ne	někde ano
Kypr	ne	ano	ne	někde ano
Litva	1 000 – 2 500 eur	ne	ne	někde ano
Lotyšsko	2 000 – 4 000 USD/rok	ne	ne	někde ano
Maďarsko	370 – 2 300 USD/rok	někde ano	ne	ne
Malta	Většinou ne	ne	ne	někde ano
Polsko	ne	ne	ne	ne
Rumunsko	ne	ne	ne	ne
Slovensko	ne	ne	ne	ne
Slovinsko	ne	ne	ne	někde ano
Lichtenštejnsko	400 eur/semestr	někde ano	ne	ano

Zdroj: Eurydice; www.eurydice.org

4. Náklady vysokoškolského studia

Považovat vzdělání, a to nejen vysokoškolské, za bezplatné, by bylo chybou. Na náklady na úhradu vzdělání lze pohlížet, dle mého názoru, z minimálně tří pohledů. Tyto pohledy jsou v diskusi o možnosti zavedení školného a financování vysokých škol vůbec, možná opomíjeny (a to alespoň laickou veřejností). Své úvahy dále doplňuji tabulkami z výzkumu provedeného Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky z roku 2004⁹.

První z pohledů vyjadřuje skutečnost, že na úhradě rozpočtu ministerstva školství, se vždy nutně rozhodující částí podílí peněženka každého z našich vydělávajících si spoluobčanů. Ve vztahu ke vzdělání se tyto náklady mohou zdát jakoby skryté, neboť jsou nám prostředky odnímány ve formě daní a do rozpočtu resortu ministerstva školství navíc doputují ještě po jejich přerozdělení přes státní rozpočet. Iluze bezplatnosti vzdělání tedy bývá povzbuzována tím, že se na financování vzdělání nepodílíme přímo.

Rovněž je důležité si uvědomit tento paradox: při tomto způsobu financování (tedy dnes v podstatě bez jakékoliv spoluúčasti studenta ve formě školného) se na úhradě vzdělání každého studenta, a to i toho z majetnějších vrstev, podílí též spoluobčané z vrstev sociálně slabších, a to prostřednictvím jimi uhrazovaných daní. Přestože jednou z charakteristik daní je jejich neúčelovost (tzn. v momentu úhrady daní nám není, a jen těžko by mohlo být, známo, kam přesně vybrané prostředky půjdou), lze si představit, že z každé koruny vybrané státem na daních veřejné vysoké školy v rámci následného přerozdělení určitý díl z této koruny obdrží. Dále je při této úvaze důležitá skutečnost, že prostředky se od občanů dostávají do státní kasy prostřednictvím různých typů daní – např. prostřednictvím daně z přidané hodnoty, daně z příjmů fyzických osob, spotřebních daní (vyjma daně silniční) nebo též prostřednictvím pojistného na sociální zabezpečení nebo příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Pokud bychom sumu vybranou na těchto daních agregovali, výsledná částka bude, zejména v případě movitějších spoluobčanů, nemalá.

⁹ Výzkum Studium na vysoké škole 2004 byl uskutečněn na základě náhodného výběru reprezentativního vzorku 11 170 respondentů, z toho 9 120 studentů z veřejných a 2 050 ze soukromých vysokých škol. Výzkum byl zaměřen na studenty prvních ročníků vysokých škol s výjimkou studentů vojenských, teologických a uměleckých vysokých škol. Počet oslovených studentů odpovídal sedmině studentů prvních ročníků veřejných vysokých škol a polovině studentů soukromých vysokých škol. Z celkového počtu dotazníků se podařilo sebrat celkem 4 184 vyplněných dotazníků.

Druhým pohledem je vyjádření reálných nákladů během studentského života. Student musí nejen hradit běžné výdaje, jako např. stravu a dopravu, ale též výdaje specifické právě pro studium, tj. poplatků za ubytování na studentských kolejích, výdaje na školní pomůcky (skripta, učebnice, v současné době lze zřejmě považovat za školní pomůcku též notebook) nebo registrační poplatek v knihovně. Výzkum sociologů zaměřený na studenty prvních ročníků vyčíslil jejich životní a studijní náklady.

Tab. 4: Průměrné měsíční životní náklady studentů prvních ročníků (v Kč)

Typ školy	Typ bydlení	Bydlení	Doprava	Strava	Celkem	Od rodičů	Rozdíl mezi náklady a příspěvkem od rodičů
veřejná	Bydlí u rodičů	282	903	852	2037	1073	964
	Bydlí na koleji	1051	922	1256	3229	2638	591
	Bydlí jinak	1872	858	1305	4034	2513	1521
	Celkem	979	904	1137	3020	2063	957
soukromá	Bydlí u rodičů	500	1086	1508	3094	1293	1801
	Bydlí jinak	3242	1173	2090	6506	2760	3746
	Celkem	1909	1127	1764	4800	2003	2797
Celkem		1032	915	1173	3120	2060	1060

Zdroj: Sociologický ústav AVČR, *Studium na vysoké škole 2004*

Analýza životních nákladů studentů se týká výdajů na bydlení, dopravu a stravu. Náklady se liší v případech odlišného typu bydlení. Studenti soukromých VŠ nemají možnost ubytování na státem dotovaných kolejích. Průměrné měsíční životní náklady činily u studentů veřejných VŠ 3 020,- Kč, přičemž jejich jednotlivé položky tvoří zhruba třetinu celkových životních nákladů. K největším rozdílům dochází právě v případech ubytování, kdy student soukromé VŠ musí zaplatit zhruba 2krát více.

Od akademického roku 2005/2006 je dotace poskytovaná vysokým školám na ubytování přesunuta do oblasti určené na ubytovací stipendia. Studenti platí na kolejích cenu odpovídající nákladům, zároveň jestliže splní kritéria daná stipendijním řádem vysoké školy obdrží ubytovací stipendium od vysoké školy. Záleží na studentech, jakým způsobem

stipendium využijí. Studenti mohou tato stipendia využívat i v případech ubytování v soukromí.

Celkové průměrné životní náklady byly především vlivem dotovaného bydlení a stravování o 1 780,- Kč měsíčně vyšší u studentů soukromých VŠ. Rodiče dětí studujících veřejnou VŠ se podíleli na životních nákladech opět zhruba ze dvou třetin. Přestože rodiče studentů soukromých VŠ přispívali zhruba stejnou částkou, činí tato suma (2 797,- Kč) pouze 58 % celkových životních nákladů.

Tab. 5: Průměrné měsíční studijní náklady studentů prvních ročníků (v Kč)

Vysoká škola	knihy a pomůcky	školné a poplatky	celkem	příspěvek od rodičů na školné a poplatky	rozdíl mezi náklady a příspěvkem rodičů
veřejná	278	24	302	17	285
soukromá	354	4726	5040	3302	2038
celkem	283	317	585	211	374

Zdroj: Sociologický ústav AVČR, *Studium na vysoké škole 2004*

Studijní náklady představují náklady na pořízení knih, školních pomůcek, školného a poplatků. Z tabulky je patrné, že studenti prvních ročníků veřejných vysokých škol uhradili za knihy a pomůcky měsíčně o 76,- Kč méně než studenti soukromých škol. Daleko větší rozdíl byl zaznamenán v kategorii školného a poplatků. Zatímco studenti veřejných VŠ zaplatili v průměru 24,- Kč měsíčně, studenti soukromých VŠ byli nuceni hradit v průměru 4 726,- Kč. Celkové průměrné měsíční studijní náklady byly zhruba 16 – 17krát vyšší na soukromé VŠ než na veřejné VŠ. V tabulce jsou rovněž vyčíslené i příspěvky rodičů na studijní náklady svých studujících dětí. Rodiče přispívali na přímé studijní náklady zhruba dvě třetiny u obou typů VŠ.

Tab. 6: Celkové průměrné měsíční náklady studentů prvních ročníků (v Kč)

Typ školy	Typ bydlení	Studijní náklady	Životní náklady	Náklady celkem	Od rodičů	Rozdíl mezi náklady a příspěvkem od rodičů	Výdělek
Veřejná	Bydlí u rodičů	266	2037	2303	1080	1223	2168
	Bydlí na koleji	317	3229	3546	2655	891	1075
	Bydlí jinak	332	4034	4366	2546	1820	2460
	Celkem	302	3020	3322	2080	1242	1725
soukromá	Bydlí u rodičů	4805	3094	7899	4950	2949	4297
	Bydlí jinak	5368	6506	11874	6030	5428	10011
	Celkem	5040	4800	9840	5463	4377	6716
celkem		585	3120	3705	2269	1436	2041

Zdroj: Sociologický ústav AVČR, *Studium na vysoké škole 2004*

Tabulka nám demonstruje celkové průměrné měsíční náklady. Studijní náklady zahrnují knihy, školní pomůcky, školné a poplatky. Životní náklady jsou součtem nákladů na bydlení, stravu a dopravu. Životní náklady studentů veřejných VŠ 2 048,-Kč činily na celkových průměrných měsíčních nákladech (2 314,- Kč) zhruba 90 %. Zatímco student soukromé VŠ vydal vlivem školného více než 50 % z celkových nákladů na náklady studijní.

Nejméně viditelným je pravděpodobně **pohled třetí**, mající základ v teorii ekonomie. Jde o náklady, které student reálně neplatí, ale počítat by s nimi měl. Ekonomové tyto náklady nazývají implicitními. Nevydělávající student po dobu svého studia přichází o výdělek, který by k němu putoval v situaci, že by pracoval. I v případě zcela hrubého odhadu může jít, pokud budeme agregovat potenciální příjem za celou dobu studia, o zajímavý obnos. Pokud tedy ve zjednodušeném příkladu vezmeme v úvahu hrubou mzdu ve výši 16 tis. Kč a dále nebudeme počítat např. s časovou hodnotou peněz nebo růstem mezd, dojdeme za 5 let (standardní doba vysokoškolského studia) k sumě 960 tis. Kč¹⁰.

Je však nutno uvést, že v dnešní době si velká část studentů, a to alespoň během posledních let svého vzdělávání na vysoké škole, vydělává prací na částečný úvazek. Po ukončení studia

¹⁰ 16 000 (hrubá mzda) x 12 (počet měsíců v roce) x 5 (počet let standardní doby studia) = 960 tis. Kč

pak absolventům logicky nějaký časový úsek trvá, než se v agregaci svých příjmů minimálně vyrovnají agregaci příjmů občanů bez vysokoškolského vzdělání. Výše uvedený téměř 1 mil. Kč (v hrubém vyjádření), i když je však pouze ve formě ušlého příjmu, tedy představuje poměrně vysoký náklad studia.

Na druhou stranu je nutné brát v úvahu následující souvislost: během vysokoškolského studia platí za studenta (pokud tedy není soběstačný z důvodu zaměstnání při studiu) běžné výdaje (např. nájem, ošacení, doprava, strava atd.) téměř vždy jeho rodina. Pokud by se však absolvent střední školy rozhodl v dalším studiu nepokračovat, pravděpodobně by se od rodičů odstěhoval dříve než absolvent školy vysoké a tyto běžné výdaje by tak byl nucen platit již sám ze svého výdělku. Uvedenou sumu téměř 1 mil. Kč musíme tedy o tyto běžné výdaje snížit.

Tab. 7: Zdroje příjmů studentů (v %)¹¹

Zdroj příjmu	Veřejná škola	Soukromá škola
Práce na plný úvazek	0,5	15,7
Práce na částečný úvazek	8,4	22,8
Podnikání	2,4	6,5
Příležitostné výděvky	73,2	65,6
Stipendium	1,5	0,4

Zdroj: Sociologický ústav AVČR, *Studium na vysoké škole 2004*

Jak vyplývá z tabulky č. 7 nepokryjí studenti obou typů VŠ celkové průměrné měsíční náklady. Musejí si proto přivydělávat. Zatímco student veřejné VŠ si vydělal průměrně 1 725,- Kč za měsíc, student soukromé VŠ průměrně 6 716,- Kč měsíčně. Výše uvedená tabulka nám ukazuje, že studenti veřejných škol si přivydělávali zejména různými příležitostnými výdělky a minimálně prací na plný úvazek. Procentuální rozložení zdrojů příjmů studentů soukromých VŠ je odlišné. Tito studenti si více vydělávali řádnými pracovními úvazky, také jejich zdroje z podnikání byly vyšší (6, 5%). U obou typů vysokých škol získávali studenti nejvíce (41,2 – 43 %) své výdělky z práce, která nesouvisí s jejich oborem studia.

¹¹ Tabulka představuje rozbor kladných odpovědí na otázku, zda si studenti během svého studia přivydělávají.

Pro dosažení vysokoškolského titulu tedy musíme něco obětovat – čas, i peníze. Považovat vzdělání za bezplatné jen z toho důvodu, že za něj přímo neplatíme ve formě školného placeného za každý semestr, tedy nelze. Myslím si, že by studenti posledních ročníků středních škol měli při uvažování o tom, zda budou ve svém studiu pokračovat na vysoké škole, na tyto souvislosti myslet. A také studenti vysokých škol, a to zejména ti tzv. „věční studenti“, by si rovněž měli uvědomit, kolik je může další semestr strávený na vysoké škole stát. Nehledě na to, že každý další semestr navíc u těchto studentů je v podstatě hrazen také ze státního rozpočtu.

V rámci této kapitoly jsem se pokusila nalézt odpověď na hypotézu „Vzdělání není bezplatné ačkoliv je za něj považováno“. Svým vysvětlením jsem potvrdila pravdivost této hypotézy.

5. Problematika školného a její aspekty

5.1. Problém sociální nerovnosti

Mezi hlavní argumenty odpůrců změny financování vysokých škol (zavedení školného) patří růst nerovností v přístupu na vysoké školy. Názorem, že finanční spoluúčast studentů na financování vysokých škol, bude znamenat pro mnohé z nich bariéru v podobě finanční překážky, se budu zabývat v této kapitole. Nejdříve vysvětlím pojem sociální nerovnosti, její stav a vývoj v České republice. Zaměřím se rovněž na studijní aspirace dětí z různých sociálních skupin a jak různé sociální skupiny vnímají zatížení rodinného rozpočtu náklady studia.

Všechny systémy finanční pomoci pro studenty jsou založené na principu rovného přístupu. Základním předpokladem rovného přístupu je odbourávání finančních překážek a psychologických bariér, se kterými se studenti ze sociálně slabého prostředí setkávají. Jedná se o právo každého člověka s požadovanými schopnostmi studovat na vysoké škole, aniž by mu v tom bránil nedostatek finančních prostředků. Příslušníci stejných sociálních tříd mají tendenci sdílet stejné nebo podobné ideologie distributivní spravedlnosti, vnímání sociálních nerovností ovlivňuje rovněž jejich politické postoje.

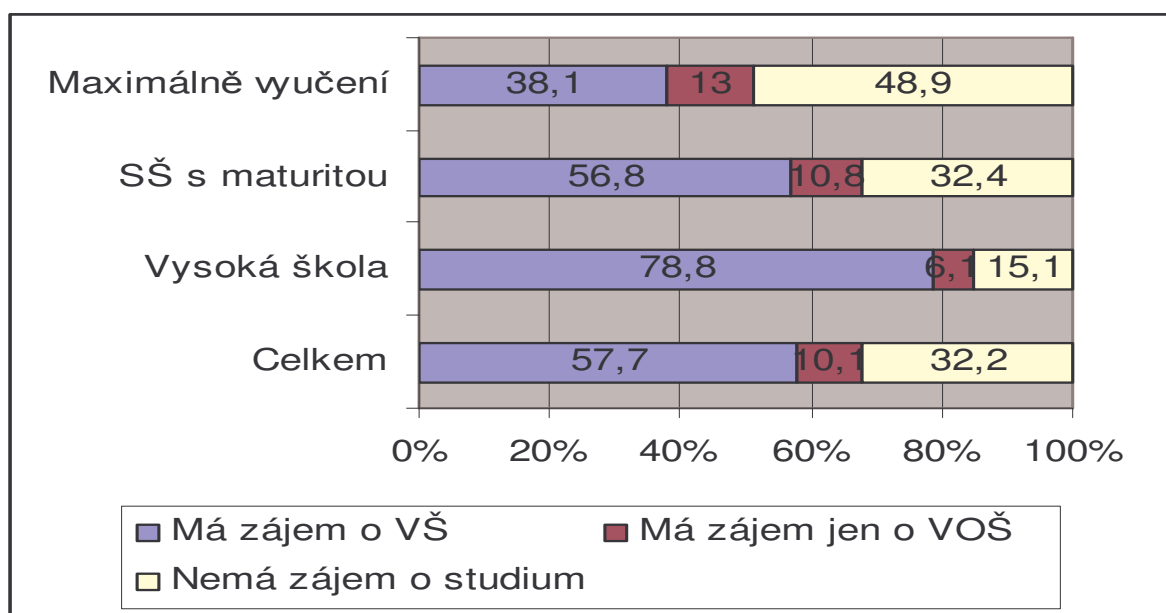
O rovný přístup ke vzdělání usilují všechny moderní společnosti a zároveň prosazují maximálně efektivní investice do vzdělávání. Z tohoto důvodu jsou při stále se zvyšujícím množství uchazečů o vysokoškolské vzdělání, preferováni talentovanější a schopnější studenti bez ohledu na finanční postavení rodiny. Převis poptávky nad nabídkou při vstupu na vysoké školy vliv sociálního původu posiluje. V některých evropských zemích jsou cílem stejné míry účasti studentů z jakýkoliv sociálních vrstev. V jiných je tento rovný přístup označován jako boj proti elitářství nebo boj za sociální mobilitu.

Sociální nerovnost vychází z dvojího mechanismu sociální selekce. K první sociální selekci dochází již na nižších stupních vzdělávacího systému. Druhá selekce se odehrává právě při vstupu na vysokou školu. Český školský systém je právě při přechodu ze střední na vysokou školu nejvíce selektivní. Většina zemí se soustředila na omezení prvního stádia. Přestože v posledních 30 letech došlo v zemích Evropské unie ke značnému zvýšení studentské populace, nedošlo k výraznému poklesu nerovného přístupu k vysokoškolskému vzdělávání.

Selekce vysokého školství může být vysvětlena tzv. autoselekcí, při které studenti s požadovanými studijními předpoklady avšak pocházející z dělnických a méně vzdělaných rodin, rezignují na podání přihlášky na vysokou školu.

V České republice studuje podle mezinárodních srovnání nejméně dětí ze sociálně slabých rodin. Selektivita českého vzdělávacího systému se spíše zvětšuje. Nůžky sociální nerovnosti se stále více otevírají. Analýzy však nedokáží odpovědět na otázky jak a kde sociální nerovnosti vznikají, zda-li jsou způsobené vyššími studijními aspiracemi dětí z rodin s vyšším sociálně-ekonomickým statusem nebo zda mají příčinu v nákladech spojených se studiem či v zapojení rodičů do sociálních sítí s protekcí.

Graf č. 2: Aspirace studentů pokračovat po maturitě podle nejvyššího vzdělání rodičů (v %)

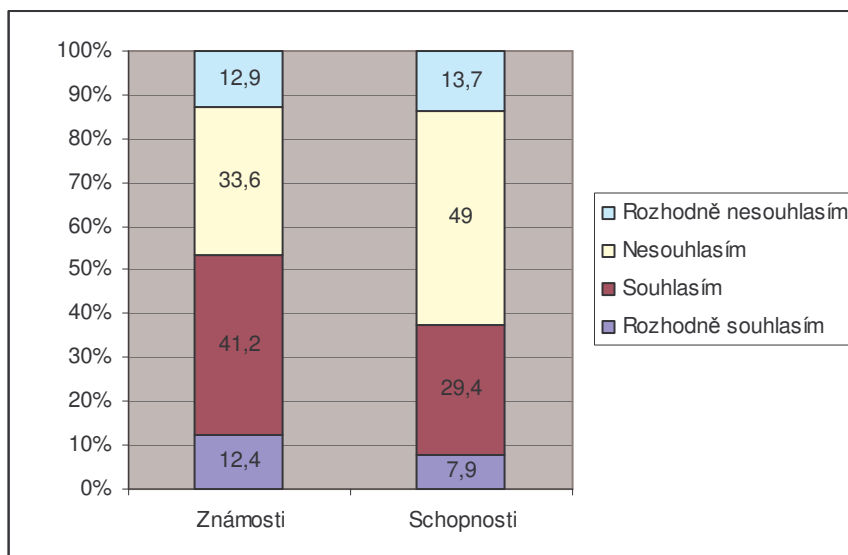

Zdroj: data Sonda maturant 1998 v: MATĚJŮ, P. a kol. *(Ne)rovné šance na vzdělání*

Z grafu je patrné, že aspirace studentů pocházejících z rodin, kde rodiče mají vystudovanou vysokou školu jsou jednoznačně nejvyšší. O vysokou školu má v průměru zájem 57,7 % absolventů středních škol. Jak si můžeme z grafu všimnout aspirace jsou tím vyšší čím je vyšší dosažené vzdělání rodičů. Vzdělání rodičů tedy významně ovlivňuje výběr a dosažené vzdělání jejich dětí.

Na vznik sociální nerovnosti lze pohlížet i z hlediska známostí a protekce. Jistě existují obory, kde tyto faktory hrají svou roli. Následující graf nám zobrazuje, jak jsou tyto sociální sítě se známostí a protekcí vnímány.

Graf č. 3: Role „známostí“ a „schopností“ v přijímání na vysoké školy (v %)

Zdroj: šetření postojů ke vzdělání, Sociologický ústav AVČR (STEM a CVVM, 2003)

Provedený výzkum postojů české veřejnosti ke vzdělání porovnává mínění veřejnosti ve dvou kategoriích, a to známosti studentů, bez kterých by se mladý člověk na vysokou školu nedostal a jejich schopnostmi, které rozhodují při přijetí na vysoké školy. Za zamyšlení určitě stojí, zda v případě sociální nerovnosti, jsou studenty opravdu ty schopnější a talentovanější. Dle výzkumu jsou lidé z většiny přesvědčeni, že rozhodujícími jsou schopnosti, zároveň je ale nemalá část populace přesvědčena, že známosti a protekce také ovlivňují přijímací řízení.

Je zde namísto otázka, zda na vysokých školách za těchto podmínek a předpokladů skutečně studují nejlepší možní studenti bez ohledu na své sociální zázemí. Zda současný selektivní systém neodrazuje schopné studenty a nezískává „pouze“ nejlepší studenty, kteří o přijetí na vysokou školu usilují. Existují studenti středních škol, kteří přestože by mohli být úspěšní v přijetí a studiu na vysoké škole, se vůbec na vysokou školu nepřihlásí. Důvodů může být několik, např. osobní, rodinné, ale také finanční.

Sociální nerovnost v přístupu ke vzdělávání byla zaznamenána za komunistického režimu, který s ní bojoval prostřednictvím např. zavedení kvótních systémů, udělování preferenčních bodů za třídní původ, omezování přístupu k vyššímu vzdělání dětem pocházejících z rodin

s vyšším vzděláním, vytvoření nové vrstvy inteligence z řad dělníků a zemědělců, atd. Tato opatření měla však pouze krátkodobý dopad. Od 60. let sociální nerovnost stále narůstala a na konci 80. let byla jedna z nejvyšších na světě. V prvních postkomunistických letech nevěnovala společnost tomuto problému pozornost a soustředila se na naléhavější reformy. Významným pro vnímání sociální nerovnosti se stalo období zvyšování mezd a s tím spojená diferenciací příjmů. Na vyšší příjmy mělo vliv dosažené vzdělání. Dynamika proměny vzdělávacího systému ale zdaleka nedosahovala dynamiky proměny vzdělanostních aspirací mladých lidí a jejich rodičů.

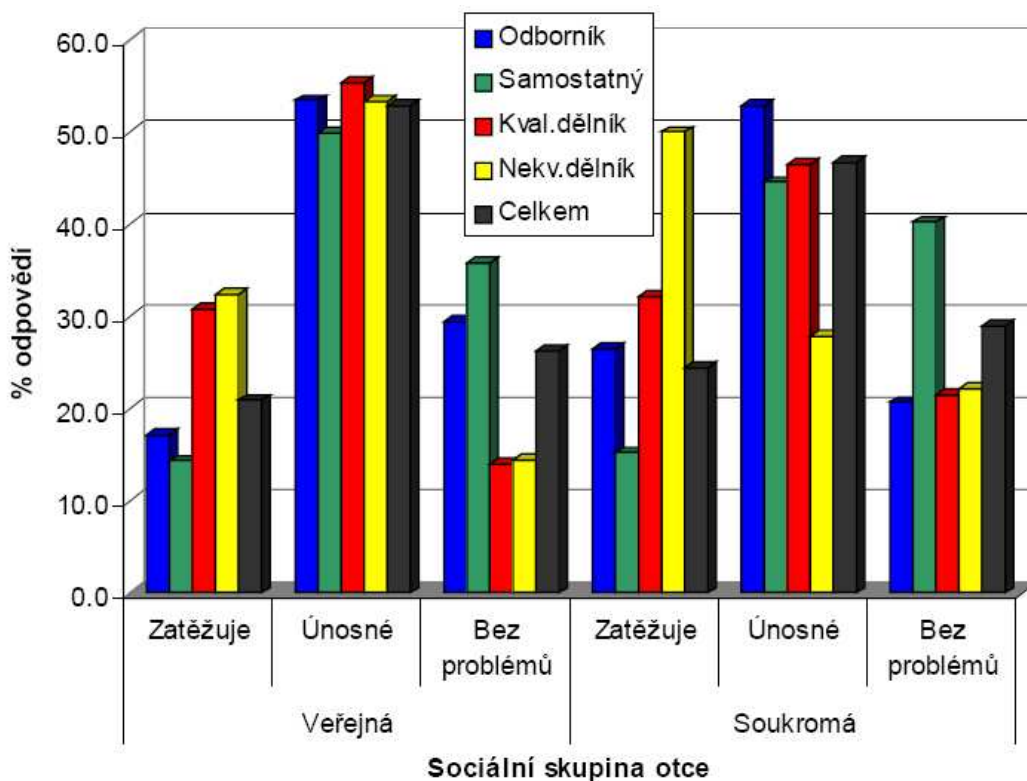
Tabulka 8: Studenti prvních ročníků českých vysokých škol podle sociální třídy (EGP) matky a otce (v %)

EGP matky	Soubor patnáctiletých žáků PISA – L	Reprezentativní soubor VŠ	Veřejné vysoké školy	Soukromé vysoké školy
odborníci + nemanuální	62,2	76,2	76,1	77,7
samostatní	8,9	7,6	7,2	13,2
kvalifikovaní dělníci	11,6	7,0	7,2	4,2
nekvalifikovaní + zemědělci	17,2	9,2	9,5	4,8
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0
EGP otce	Soubor patnáctiletých žáků PISA – L	Reprezentativní soubor VŠ	Veřejné vysoké školy	Soukromé vysoké školy
odborníci + nemanuální	34,4	51,9	51,8	54,4
samostatní	19,1	15,7	15,4	21,8
kvalifikovaní dělníci	24,8	18,3	18,5	13,3
nekvalifikovaní + zemědělci	21,7	14,1	14,3	10,5
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: data „Studium na vysoké škole 2004“ a „PISA-L“ v České vysoké školství na křižovatce

Tabulka ukazuje dělení třídního původu podle klasifikace EGP vycházející z typu pracovní smlouvy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem a míry autonomie v zaměstnání. Nejen vzdělání, ale i zaměstnání rodičů nám dokazuje, že nejvyšší podíl studentů prvních ročníků českých vysokých škol, pochází z rodin odborníků a nemanuálních pracovníků a naopak. Z tohoto zjištění vyplývá, že veřejné prostředky, směřující do terciárního vzdělávání, jsou ve prospěch vyšších sociálních vrstev.

Graf č. 4: Pocit finančního zatížení rodinného rozpočtu studiem na vysoké škole dle typu školy a sociální skupiny otce

Zdroj: Sociologický ústav AVČR, *Studium na vysoké škole 2004*

Graf nám zobrazuje jak vnímá výchozí rodina studenta zatížení rodinného rozpočtu vlivem studia na vysoké škole. V případě veřejné vysoké školy největší zátěž rodinného rozpočtu přibližně 30 % pocítují rodiče spadající do sociální skupiny nekvalifikovaných a kvalifikovaných dělníků. Více než 50 % rodin považuje náklady spojené se studiem za únosné. Žádné zatížení rodinného rozpočtu studiem pocítuje pouze necelých 15 % dělnických rodin. Rodinný rozpočet studentů soukromých vysokých škol, kteří musejí platit školné, považují za zatěžující necelých 50 % rodin nekvalifikovaných dělníků.

Zůstává tedy otázkou, zda rodiny, které již dnes považují studium svých dětí na vysoké škole za zatěžující, přijmou další závazek v podobě splácení školného. Jak bylo dokázáno v kapitole nákladů studia se rodiče podílejí na celkových nákladech zhruba z jedné poloviny a tak si myslím, že to i zůstane. Na druhou stranu se domnívám, že v případě zavedení možnosti odloženého školného, se břemeno splácení přesune na absolventa a ne na jeho rodiče.

Odpůrci zavedení školného operují především s tím, že školné povede k růstu nerovností v přístupu na vysoké školy. Obávají se vzniku bariéry v přístupu ke vzdělání dětem z nižších sociálních vrstev. Ve státech OECD ale zaznamenal princip sdílení nákladů spíše opačnou tendenci (viz. příloha č. 2 a č.3).

Na problém růstu sociální nerovnosti lze, podle mého názoru, nahlížet z několika pohledů. Pohled propracovanosti systému finanční pomoci studentům a podíl soukromých výdajů na financování vysokoškolského studia považují za nejdůležitější. Bohužel je nutno konstatovat, že Česká republika nemá propracovaný systém finanční pomoci a pokulhává v této oblasti za ostatními zeměmi OECD. Rovněž co se týče soukromých výdajů na vysokoškolské studium zaujímá naše země jedno z posledních míst. Dozajista je to spojeno se skutečností, že na našich veřejných vysokých školách nejsou studenti finančně spoluúčastní na financování vysokých škol a možnost zavedení školného je stále v jednání. Myslím si, že důležitým ukazatelem je také podíl lidí ze sociálně slabších vrstev, kteří dosáhli vysokoškolské vzdělání. Dle statistik OECD se pohybuje tento podíl v České republice okolo 9 %, naopak průměrně v zemích OECD je to přibližně 22 % absolventů vysokých škol. Otázka sociální nerovnosti zůstává stále nedořešená a přestože existují snahy o její snížení, nedošlo zatím ke zvýšení podílu lidí ze sociálně slabších vrstev na celkovém počtu absolventů vysokých škol.

K největším nerovnostem dochází v zemích, jejichž vysoké školství je podfinancované a závislé pouze na veřejných prostředcích. To je možné konstatovat i o České republice. Za efektivní a účinný nástroj snižování sociální nerovnosti je považována masivní expanze vzdělávacích příležitostí ve vyšších úrovních vzdělávacího systému a zároveň propracovaný systém finanční pomoci studentům.

5.2. Finanční pomoc studentům

Školné musí být bezpochyby spojeno s finanční pomocí studentů. Ve všech zemích, kde se studenti finančně spolupodílejí na studiu, jsou zavedeny různé podpůrné mechanismy. Některé formy finanční pomoci studentům jsou poskytovány právě jako kompenzace školného nebo jiných poplatků a jsou na nich závislé. Formy pomoci jsou závislé na tom, co je třeba financovat. Jedná se o náklady na vzdělávání, které buď plně financuje stát nebo na něj přispívají studenti a jejich rodiny, a životní náklady studentů. Studenti mohou být finančně nezávislí nebo jsou závislí na svých rodičích, kteří hradí jejich životní náklady.

V následujícím textu se pokusím popsat základní typy finanční pomoci studentům:

1. podpora v hotovosti nebo v naturáliích. Hotovostní podpora znamená transfer peněz nebo osvobození studentů či jejich rodin od určité peněžní povinnosti, např. poskytnutí stipendia. Naturální pomoc potom znamená poskytnutí určitých statků a služeb, např. bezplatná doprava,

2. podpora účelová a nspecifikovaná. Podpora může být přímo spojena s poskytováním prostředků na konkrétní spotřebu statků a služeb, např. snížené jízdné ve veřejné podpoře, nebo její účel není blíže specifikovaný,

3. podpora jednotlivým studentům nebo jejich rodinám. Podpora jednotlivců je spojena s osobním prospěchem, zatímco pomoc rodinám zahrnuje především rodinné přídatky a daňové úlevy.

4. přímá a nepřímá podpora – cílem přímé podpory je motivace studentů ke studiu, např. prospěchové stipendium. Nepřímá podpora není zacílená přímo podpoře studentů k dosahování vynikajících studijních výsledků, ale slouží spíše pro odstranění možných bariér v podobě nákladů studia, např. rodinné přídatky

5.2.1. Peněžítá pomoc studentům

Dále se budu podrobněji věnovat finanční pomoci jednotlivým studentům nebo jejich rodinám. Peněžítá pomoc studentům zahrnuje snížení zápisného, školného anebo osvobození od jejich platby. Zápisné představuje veškeré platby spojené se zápisem, nebo certifikací a pojištěním studentů, které studenti platí vysokým školám. Za nejúplnější typ pomoci je považován bezplatný přístup k vysokoškolskému vzdělání, tzn. ani zápisné a ani školné se nehradí.

V zemích, kde je zápisné a školné vyžadováno, je možné získat státní příspěvek na náklady vzdělání. Tato finanční pomoc je poskytována zejména studentům z chudších rodin. Systém poplatků lze považovat za prostředek přerozdělování nákladů mezi rodinami studentů. Rodiny s průměrnými nebo vyššími příjmy platí relativně vyšší poplatky a rodiny s nižšími příjmy získávají při placení poplatků nějakou pomoc nebo jsou od placení zcela osvobozeny.

Studenti hradí poplatky vysokým školám, nebo jiným orgánům (např. studentským organizacím) nebo veřejnému zdravotnictví.

Peněžítá pomoc studentům se týká rovněž stipendií a studentských půjček. Stipendiem rozumíme obvykle nevratnou platbu v hotovosti ve prospěch studenta. Stipendia jsou neúčelovou peněžitou podporou, kterou studenti mohou používat dle vlastního uvážení. Například prospěchová stipendia jsou poskytována s cílem motivovat studenty k dosahování lepších studijních výsledků.

Studentské půjčky na rozdíl od stipendií studenti musejí splácet po skončení studia. Jsou poskytována prospěchová stipendia a ceny spojené výhradně se studijním prospěchem na základě stipendijního řádu každé školy. Mnoho zemí předepisuje maximální věkovou hranici pro první žádost o pomoc nebo pro nárok na získání stipendia či půjčky. Stipendia a půjčky mohou být nabízené odděleně nebo v kombinaci. Ve většině kombinovaných systému se studenti s nárokem na stipendium sami rozhodují, zda využijí i finanční pomoc v podobě půjčky.

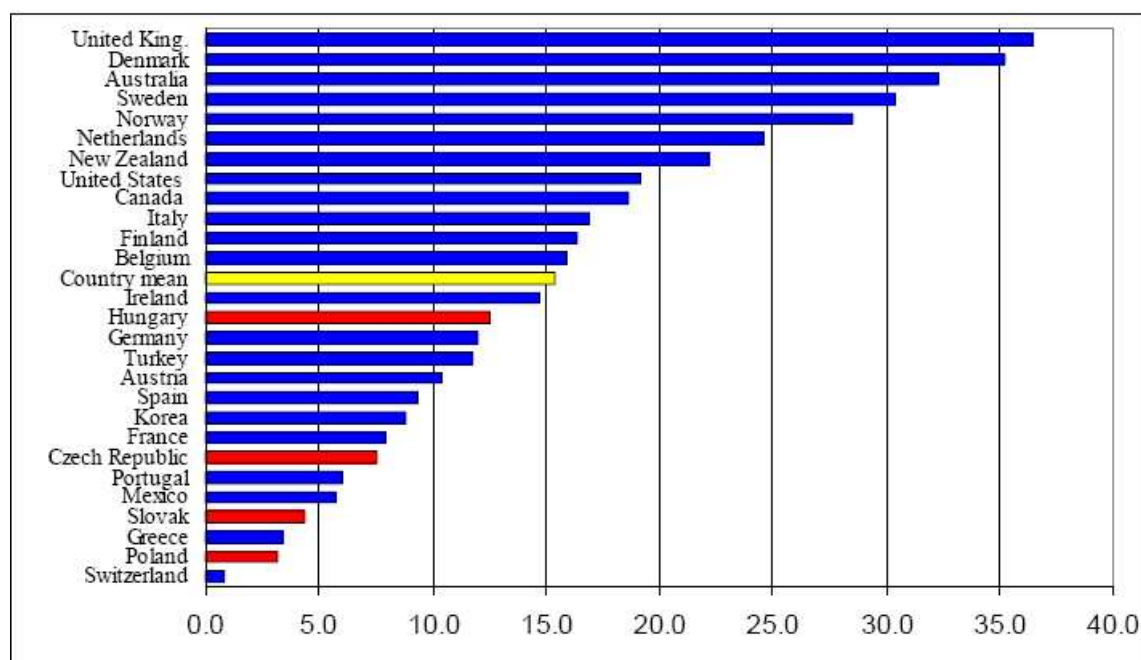
Půjčky jsou všeobecně méně nákladné než stipendia, studenti musí přinejmenším splatit jistinu. Z hlediska poskytování půjček z veřejného sektoru rozlišujeme:

- země, kde se vláda zaručuje za půjčky poskytované finančním sektorem obvykle s běžnou komerční úrokovou mírou
- země, kde se vláda zaručuje za půjčky a zároveň subvencují podíl úroku z nich tak, že uplatňují zvýhodněné úrokové míry buď po celou dobu splatnosti nebo po pevně stanovenou dobu.
- země, kde se vláda zaručuje za půjčky a platí všechny úroky z nich plynoucí

V posledních letech zaznamenává poskytování půjček stoupající tendenci. Česká republika je jednou z mála zemí v Evropě, kde studenti dostávají minimální finanční pomoc od státu během studia. Již brzy však plánuje Česká republika zavedení garantovaných půjček na studia či podporu spoření. Studenti by měli přestat být závislí na svých rodičích. V případě půjček by docházelo k nízkému úročení. Nízkoúročené půjčky by mohl studentům přímo poskytovat také stát, který by peníze získával od Evropské investiční banky s úrokem cca 1,5 % (více viz. subkapitola návrhy zavedení školného).

Veřejné vysoké školy v České republice se při poskytování stipendií řídí stipendijními řády jednotlivých škol a fakult. Stipendia mohou být poskytnuta řádná, prospěchová, mimořádná, mobiltní, stipendia zahraničním studentům, pomocným vědeckým silám a studentům doktorských studijních programů a ubytovací stipendia. Jsou financována především z poplatků spojených se studiem, dotací poskytovaných ministerstvem, z rozpočtu školy a fakult a z doplňkové činnosti školy. Mobiltní stipendia jsou financována z programu Socrates – Erasmus, CEEPUS II, Kation, z Rozvojových programů, atd. V případě tíživé sociální situace může být studentovi poskytnuto mimořádné jednorázové stipendium. Rektor může přiznat mimořádné stipendium studentovi i bez žádosti, nejčastěji v případech ukončení studia s vyznamenáním, za vynikající vědeckou, kulturní nebo sportovní činnost. Stipendia mohou být poskytována i z finančních prostředků nadací vysokých škol, měst, ze společných nadací vysoké školy a průmyslových partnerů apod.

Graf č. 5: Finanční pomoc studentům (půjčky, stipendia, granty) v procentech celkových výdajů na terciární vzdělávání

Zdroj: MATĚJŮ, P. *Vyšší vzdělání jen pro elitu?*

Z uvedeného grafu je patrné, že finanční pomoc studentům vysokých škol patří v rámci mezinárodního srovnání k nejnižším v OECD. Zatímco průměrná finanční pomoc činí zhruba 15 % celkových výdajů na vysokoškolské vzdělávání, Česká republika vydává přibližně polovinu.

5.2.2. Půjčky versus stipendia

V rámci hledání optimální skladby finanční pomoci studentů dochází k diskusi mezi zastánci stipendií, kteří mají neshody se zastánci poskytování půjček. Řeší se pozitivní a negativní dopady stipendií a půjček vzhledem k ostatním složkám systému. Dochází zde ke střetu, stejně jako u školného, a to kolektivního investování kontra individuálního prospěchu.

Existují čtyři možné pohledy na tuto diskusi:

1. finanční stránka – půjčka znamená veřejný výdaj, který se státu dlouhodobě vrátí prostřednictvím splátek studentů. Tento výdaj je i v případech dotovaných půjček státem stále nižší než v případě stipendií. Půjčky kombinují určitou úroveň individuálního finančního přispívání do vysokoškolského vzdělávání s možností veřejné subvence. Negativní stránkou půjček jsou administrativní náklady s nimi spojené a riziko nesplacení půjčky.
2. politická stránka – stipendia představují zapojení státu do vysokoškolského vzdělávání, nebo-li kolektivní investování do kvalifikací, z kterého stát očekává zisk. Zastánci půjček kontrují tím, že vysokoškolské vzdělání je jak individuální tak kolektivní investice, z čehož vyplývá, že by se na ní měli podílet i studenti. Vzdělání slouží nepřímo ke prospěchu společnosti, více však zájmům menšiny.
3. sociální stránka – stipendium je chápáno jako jediný mechanismus, který může studenty ze sociálně slabších rodin podpořit jak při vstupu na vysokou školu, tak při studiu na vysoké škole. Půjčka může vyvolávat obavy u těchto studentů ze zadlužení a následně odmítnutí studia. Na druhou stranu stipendia vyrovnávají jejich sociálně ekonomické znevýhodnění.
4. pedagogická stránka – stipendia přilákají studenty, kteří by jinak rovnou vstoupili na trh práce. Půjčky podněcují studenty k většímu přemýšlení o vstupu a dokončení vysokoškolského studia. Půjčky jsou považovány za strategicky užitečnější než stipendia z důvodu subvencování půjček nebo zrušení jejich splácení může být použito pro přilákání studentů do určitých studijních programů.

Jak již bylo řečeno na začátku kapitoly různé druhy pomoci studentům z tohoto pohledu znamenají částečnou či úplnou kompenzaci školného. Dle mého mínění je nutné před jeho zavedením v našich podmínkách nejdříve vytvořit komplexní systém půjček, spoření, stipendií a pomoci rodinám.

5.2.3 Pomoc rodinám

Pomoc rodinám se vztahuje na rodiny se studujícími dětmi, které jsou na rodičích závislé. Tato pomoc je zaměřena především na rodiny s mladšími dětmi v primárních a sekundárních školách. Zahrnuje rodinné přídavky a daňové úlevy na vyživované děti. Rodinné příspěvky jsou transfery peněz osobám, na kterých je student životně závislý. Jedná se o příspěvek z veřejných prostředků na náklady jejich výchovy.

Daňový poplatníci s jedním a více studujícími dětmi mají snížené částky (daně) placené veřejným rozpočtům. Daňová úleva může nabývat různých forem: snížení základu daně, osvobození od daně na vyživované děti, daňový dobropis, zvýšení počtu daňových podílů, snížení daňové sazby atd. V zemích, ve kterých je tato pomoc zavedena, je problém se složitostí tohoto systému finanční podpory studentů. Mnoho druhů podpory činí systém poněkud neprůhledným. V těchto zemích se opakovaně žádá o zjednodušení jeho organizace. Rozsah a povaha daňových úlev se v jednotlivých zemích liší.

Účelová pomoc je typem pomoci studentům, která je zaměřená na úhradu konkrétních služeb, zejména ubytování, stravování, dopravy a zdravotní péče. Probíhá dvojím způsobem buď přímým poskytováním příspěvků studentům např. v podobě poukázek na stravování, nebo podporou poskytovatele služeb, kteří potom nabízejí studentům preferenční sazby.

V ČR provozují veřejné vysoké školy síť kolejí a menz. Takové školy, které nemají vlastní zařízení, poskytují tyto služby v rámci pronajímaných zařízení většinou jiné vysoké školy v témže městě. Vysoké školy vycházejí vstříc, při přidělování ubytování na kolejích, socioekonomicky nebo zdravotně handicapovaným studentům a studentům nastupujícím do prvních ročníků. Celkem na kolejích bydlí necelá třetina všech studentů veřejných vysokých škol.

Dotace poskytovaná vysokým školám na ubytování studentů byla od akademického roku 2005/2006 přesunuta do oblasti určené na ubytovací stipendia. Student musí splnit kritéria daná stipendijním řádem vysoké školy a poté mu je vypláceno ubytovací stipendium přímo vysokou školou. Záleží na studentech, jakým způsobem stipendium využijí. Studenti mohou tato stipendia využívat i v případech ubytování v soukromí. Ubytování na kolejích má své výhody často v podobě možnosti připojení se k vysokorychlostnímu internetu, soužití s ostatními studenty anebo v různých kulturních akcích.

Pomoc při studiu v zahraničí se poskytuje ve formě přenositelných stipendií, půjček a účelové pomoci umožňující studentům studovat v zahraničí. Další možnou formou pomoci je pomoc zahraničním studentům, tj. studentům, kteří nejsou občany země, ve které studují.

5.3. Uplatnitelnost absolventů vysokých škol

Za jeden z nejdůležitějších aspektů problematiky školního a reforem vysokoškolských institucí vůbec považuji otázku uplatnitelnosti absolventů vysokých škol. Vždyť dlouhodobá uplatnitelnost absolventů na trzích práce je objektivním kritériem kvality vzdělání. Finanční spoluúčast studentů vytvoří mezi vysokými školami konkurenční prostředí, které povede ke zvyšování kvality vzdělání. Studenti se již při rozhodování o studiu vysoké školy budou zajímat o obor, který by rádi studovali a zároveň je bude také zajímat kolik na svá studia budou muset přispívat ve formě školného. Vysoké školy budou moci ve stanoveném rozmezí stanovit výši školného, které bude hrát důležitou roli v rozhodování budoucích studentů. Rovněž celkový počet studentů ovlivní přísun prostředků ze státního rozpočtu. Vysoké školy budou mít, dle mého názoru, zájem naplnit své kapacity a zbytečně nepřicházet o finanční prostředky jak ze státního rozpočtu, tak od svých studentů.

Současná poptávka po práci vyžaduje spíše univerzalitu, komplexní schopnosti a flexibilitu. Na nové požadavky trhu musí reagovat i vzdělávací systém, který musí studenty připravovat na celoživotní uplatnitelnost. Jestli dokáží absolventi vysokých škol za těchto podmínek obstát a jaká je jejich uplatnitelnost na trzích práce se pokusím v následujícím textu na základě statistických dat a přehledných grafů odpovědět.

Studenti se mimo jiná kritéria rozhodují o svém budoucím studiu na základě uplatnitelnosti na trhu práce. Základním principem investičního přístupu k financování vysokého školství by

mělo být zaručení studentům obdržení kvalitního vysokoškolského vzdělání, které by zajistilo jejich celoživotní uplatnitelnost. Vysoké školy by byly zainteresovány na uplatnění svých absolventů, jelikož část svých příjmů by získávaly od studentů.

Školné by zapříčinilo tlak studentů na kvalitu a výuku studijních programů, které by byly adaptibilní změnám na trhu práce. Vysoké školy by takto získávaly velké množství finančních prostředků odvodem z budoucích příjmů absolventů ve výdělečných oborech. To by znamenalo zvýšení odpovědnosti nejen studentů, ale i vysokých škol. Tlak trhu práce povede i k zodpovědnějšímu rozhodování studentů o volbě oboru a délce studia. Právě zvýšení odpovědnosti vysokých škol, tak i studentů považuji za kladný jev zavedení školného.

Přestože nezaměstnanost vysokoškoláků není nijak alarmující (2 – 3 %), stojí za pozornost, protože částečně odráží i rozdílnou úroveň a kvalitu škol a vzdělávání. V porovnání se zeměmi EU a OECD je v ČR nezaměstnanost vysokoškoláků dokonce jedna z nejmenších. Absolventi VŠ dosahují o něco horších výsledků zapříčiněných především nulovými zkušenostmi a praxí. Nezaměstnanost absolventů VŠ je důležitý faktor pro samotné vysoké školy, uchazeče o vysokoškolské studium, studenty a absolventy, zaměstnavatele, střední školy, jejich žáky a rodiče, úřady veřejné správy atd..

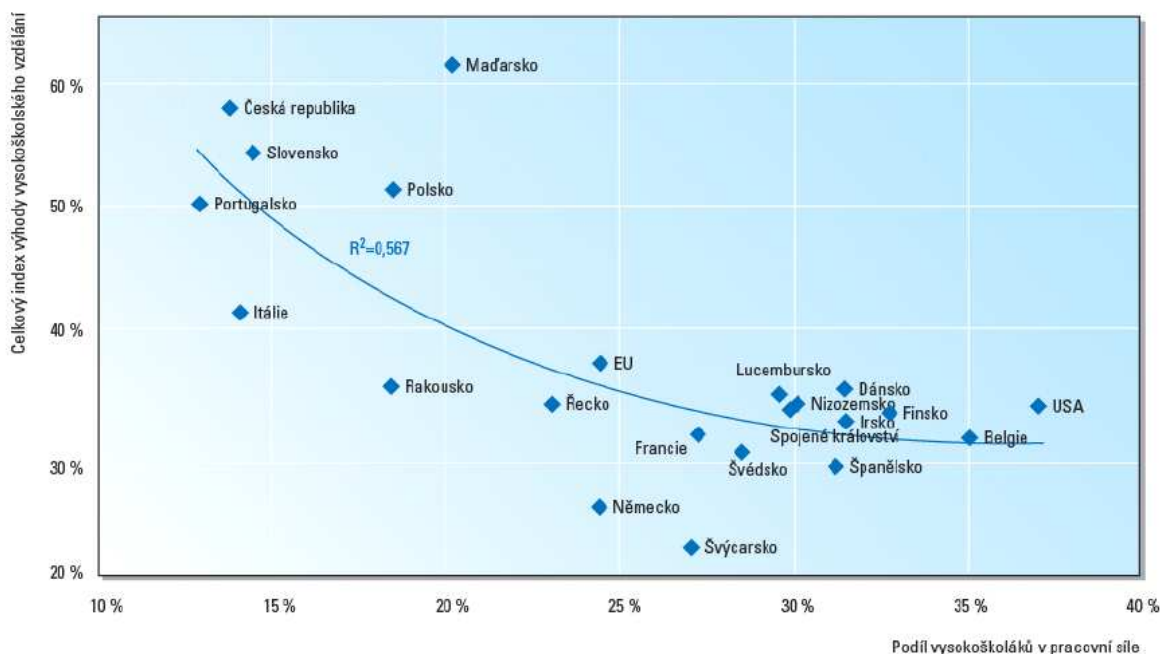
Základnou pro analýzy zaměstnanosti absolventů VŠ, veřejně přístupné na webových stránkách Univerzity Karlovy, jsou data o počtech absolventů (tzv. matrika studentů vedená Ústavem pro informace ve vzdělávání) a data o počtech nezaměstnaných absolventů vedených na okresních úřadech práce. Data jsou sbírána vždy k 30. dubnu a k 30. září, přičemž počet nezaměstnaných absolventů je pravidelně vyšší v září. Stav v září je ovlivněn především přírůstkem nových absolventů na trh práce. Z dostupné literatury¹² bylo zjištěno, že např. v dubnu 2006 bylo zaznamenáno 1 468 nezaměstnaných absolventů vysokých škol a v září 2005 pak 3 253.

Absolventi vysokých škol snadněji, oproti ostatním, získávají práci, která je kvalifikovanější a je za ní vyšší odměna. Odměna vysokoškoláků je obecně nejvyšší v zemích, kde je jich nejméně. V ČR tvořila průměrná hrubá odměna vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců v období 2001-2004 171% průměrné mzdy. S přibývajícím počtem absolventů VŠ se však

¹² KOUCKÝ, J., ZELENKA, M. *Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů na pracovním trhu 2006*

bude jejich výsadní postavení snižovat. Ze stejného důvodu klesá i nezaměstnanost absolventů VŠ, vždyť počet absolventů během posledních tří let (2004-2007) vzrostl o 47 %.

Graf č. 6: Postavení a podíl vysokoškoláků na pracovním trhu

Zdroj: KOUCKÝ, J., ZELENKA, M. *Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů na pracovním trhu 2006*

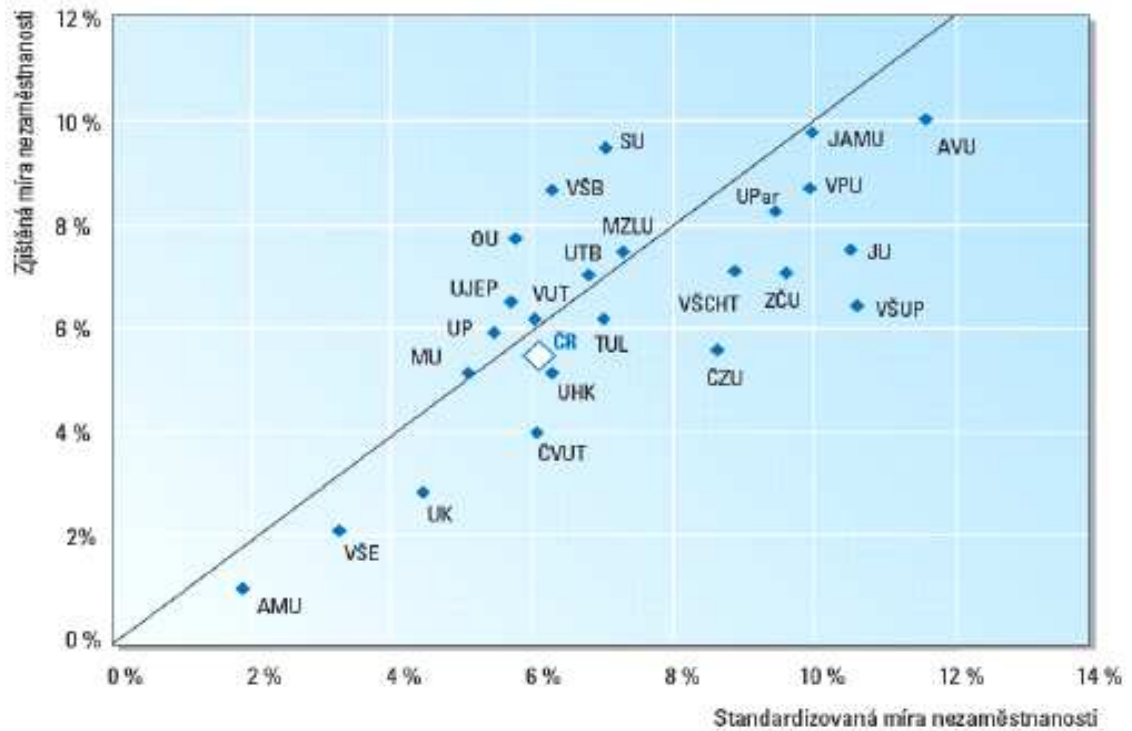
Z grafu je patrné, že ČR má v porovnání s ostatními zeměmi nízký podíl vysokoškoláků. Naopak zaznamenává vysoký celkový index výhod vysokoškolského vzdělání, který zahrnuje platové ohodnocení, kvalifikační náročnost práce a zaměstnatelnost¹³. Ve všech těchto kategoriích se těší již zmíněného výsadního postavení. Toto postavení se však růstem počtu vysokoškoláků bude zhoršovat a přibližovat se k postavení absolventů vysokých škol v západní Evropě. To znamená, že i z hlediska zaměstnatelnosti budou absolventi vysokých škol hůře pronikat na trh práce než je tomu nyní.

Délka nezaměstnanosti absolventů vysokých škol není dlouhodobá, ale spíše krátkodobá. Svůj vliv tu dozajista má i poptávka na regionálním trhu práce. Regionální trhy práce, jsou z pohledu pracovních příležitostí, velmi odlišné. Standardizovaná míra nezaměstnanosti, která odstraňuje odlišnosti v poptávce na regionálních trzích práce, bývá vyšší než míra nezaměstnanosti absolventů VŠ. Je to způsobené skutečností, že absolventi přicházejí na trhy

¹³ Zaměstnatelnost je podíl míry nezaměstnanosti vysokoškoláků a celkové míry nezaměstnanosti.

práce do regionů s příznivější situací. Standardizovaná míra nezaměstnanosti vyjadřuje do určité míry různou kvalitu a relevanci poskytovaného vzdělání z pohledu trhu práce.

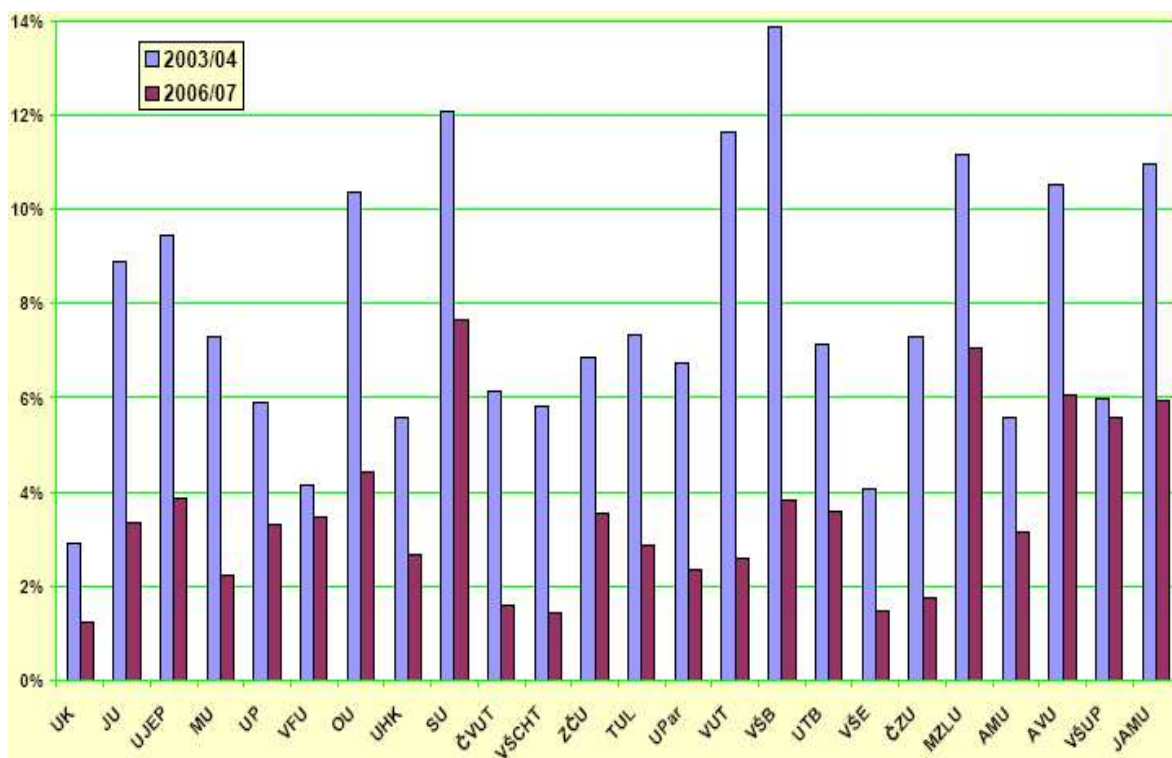
Graf č. 7: Nezaměstnanost absolventů vysokých škol (září 2006/duben 2005)

Zdroj: KOUCKÝ, J., ZELENKA, M. *Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů na pracovním trhu 2006*

Z hlediska rozdělení fakult podle jejich oborového zaměření dochází k zajímavým rozdílům. Z porovnání stavu z 2003/2004 a 2006/2007 je patrné, že zvyšování počtu absolventů VŠ výrazně ovlivnil míru nezaměstnanosti absolventů. Přesto je zřejmé, že nejlépe jsou na tom absolventi právnických, pedagogických a tělovýchovných a lékařských fakult čítající nezaměstnanost kolem 5%. Naproti tomu nejméně úspěšní jsou absolventi zemědělských, přírodovědných a uměleckých fakult.

Graf č. 8: Míra nezaměstnanosti absolventů VŠ podle oboru (nová neúspěšnost 2003/2004 a 2006/2007)

Zdroj: Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů vysokých škol na pracovním trhu 2007

Údaje plynoucí z této analýzy mohou být prospěšné pro vysokoškolské studenty v rozhodování o jejich další orientaci či pro uchazeče o studium při výběru vysoké školy. Je patrné, že přísně oborově zaměřené vzdělání přináší vyšší riziko uplatnění na trhu práce, než-li obor, který umožňuje větší flexibilitu ve volbě zaměstnání. Studijní programy jsou stále méně vázány na konkrétní povolání, posilují rozvoj přenositelných kompetencí, které lze uplatnit v různých podmínkách na trzích práce.

5.4. Návrhy zavedení školného

Snahy o zavedení školného, jako jeden ze způsobů financování vysokých škol, se objevily v České republice již několikrát. Poprvé již v roce 1993. Já se v následující subkapitole zaměřím shrnutí důležitých údajů návrhu představeného v roce 2001, v podobě poslaneckého návrhu novely zákona o změně ve financování studia na vysoké škole¹⁴. Autorem tohoto návrhu byl poslanec Petr Matějů. Zavedení školného by bylo doplněno zavedením funkčního

¹⁴ MATĚJŮ, P. *Návrh zákona o změně ve financování studia na vysoké škole a o změně dalších zákonů*. 2001.

systemu půjček a spoření (obdoba stavebního spoření) a podpořeno možností odloženého školného, tak aby nedocházelo k přijímání studentů podle sociálního původu a nezvyšovala se sociální nerovnost.

Základem pro stanovení výše školného by dle tohoto návrhu bylo 25 % příspěvků na jednoho studenta z celkových neinvestičních výdajů placených MŠMT ze státního rozpočtu v minulém školním roce. Vysoké školy budou moci stanovovat konkrétní částky školného, které se pohybují v intervalu 0,5 až 1,5 násobku základu. Uvedené rozpětí se bude postupem času zvyšovat až na dvojnásobek základu.

Návrh počítá s tím, že i na jednotlivých fakultách se může výše školného lišit, např. podle zájmu studentů, počtu studentů, náročnosti studia, atraktivitě studia. Školné budou studenti hradit vždy za následující semestr. V případě přerušení studia z různých důvodů, bude školné vráceno v poměrné výši, naopak při nezvládnutí studia či vyloučení školné propadne ve prospěch školy. Jestliže student nebude hradit školné včas nebo vůbec, bude k tomu dvakrát vyzván a v případě nezaplacení s ním bude zahájeno disciplinární řízení.

Student může využívat speciálních půjček na školné uzavřených na 1 rok. Půjčky na studium by poskytovaly vybrané banky se stanovenou maximální úrokovou sazbou, a to 2,3 násobku diskontní sazby České národní banky. Pokud studentovi bude odmítnuta žádost o úvěr minimálně dvěma peněžními subjekty, získá nárok na odložení školného, s úroky 2,8 násobku diskontní sazby. Podmínky pro uzavírání půjček na školné vyhlásí banka ve smluvních podmínkách.

Splácení půjčky na školné a odloženého školného i s úroky bude probíhat v okamžiku, kdy hrubý měsíční příjem absolventa překročí průměrnou mzdu stanovenou Českým statistickým úřadem. Banka se zaváže hradit školné v příslušných termínech a student pak bude půjčku bance postupně splácet.

Půjčku bude možné zaplatit najednou či měsíčně splácet. Student musí doložit výši svého měsíčního příjmu potvrzenou zaměstnavatelem nebo z daňového přiznání. Splátky budou hrazeny měsíčně a jejich výše bude činit zhruba jednu desetinu hrubého měsíčního příjmu. V určitých případech mohou nastat situace, kdy hrubý příjem bude nižší než průměrný nebo např. vlivem skončení pracovního poměru, přijdou o příjem absolventi úplně. V těchto

případech návrh počítá s přerušáním splácení po dobu než bude znovu překročen průměrný příjem. Studenti budou muset nahlašovat veškeré skutečnosti důležité pro splácení školného pod tlakem různých sankcí za neohlášení.

V návrhu se počítá se zřízením instituce tzv. Správa odloženého školného, která bude evidovat studenty, kteří o odložené školné požádali, dále vybírat splátky, popřípadě je vymáhat a ukládat pokuty v případě nesplácení¹⁵. Rovněž bude mít kompetence v případech porušení splátkového kalendáře ukládat pokuty. Vybrané příjmy bude tato instituce převádět na samostatný účet, který bude členěn podle jednotlivých škol a ze kterého budou převáděny školám čtvrtletně.

Návrh v roce 2001 přijat nebyl. Hlavním důvodem nepřijetí návrhu spočívalo v obavách zvýšení nerovného přístupu po vysokoškolském vzdělání. Student s nižším sociálním původem vnímá větší riziko neúspěchu, a proto půjčky a odložené školné, a jejich nesplacení, by pro něj mohly znamenat ohrožení psychické zábrany. Více se nerovným přístupem k terciárnímu vzdělávání zabývám v subkapitole problém sociální nerovnosti.

V České republice systematické práce na možném zavedení školného stále pokračují. Touto problematikou se soustavně zabývají týmy odborníků v rámci tuzemských a zahraničních grantů. V současné době se MŠMT zaměřuje na odstranění sociální nerovnosti v přístupu ke vzdělání. Řešení vidí v zavedení systému nízko úročených půjček a spoření na vzdělání, které by měly zpřístupnit vysokoškolské studium talentům z rodin nižšího sociálního statusu.

Dle aktuálního dění by první změny pocítili studenti již v roce 2010, kdy má vzejít v platnost reforma finanční pomoci studentům vysokých škol, tzn. jestliže bude zaveden systém nízkoúročených půjček na studium a výhodného spoření. Finanční prostředky by studentům poskytovala buď nějaká komerční banka, která by zvítězila ve výběrovém řízení, nebo nezávislá instituce kontrolovaná státem. Studenti by mohli pokrýt část svých celkových nákladů, které činí dnes v průměru 5600 Kč, nízkoúročenou půjčkou ve výši zhruba 2000 Kč. Se zavedením nového systému financování vysokých škol bude možné determinovat, podle

¹⁵ za neplnění oznamovací povinnosti hrozí pokuta až 10 000,- Kč, při opakovaném neplnění oznamovací povinnosti až 50 000,-Kč

zdrojů rozpočtů vysokých škol, které vysoké školy jsou na vysoké úrovni, které jsou dobře hodnocené studenty, atd.¹⁶

Autor výše uvedeného návrhu zavedení školného z roku 2001 se inspiroval australským systémem financování vysokých škol, tzv. HECS, který funguje v Austrálii již od roku 1988. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma systémy spatřuji v úročení půjček. Zatímco v Austrálii jsou studentské půjčky na školné a ostatní náklady spojené se studiem bezúročné, v ČR by tyto půjčky byly úročené. Návrh počítal s tím, že školné by nevedlo ke snižování státních dotací, ale bylo by dodatečným příjmem vysokých škol. Možnost odloženého školného je, dle mého názoru, jednou z možností řešení jak navýšit rozpočet vysokých školám. Více se touto tematikou zabývám v poslední kapitole.

5.5. Alternativní systémy financování vysokých škol

Na světě existuje několik typů systémů financování vysokoškolského vzdělání. V následujícím textu se zaměřím na dva z nich, a to systém tzv. My rich uncle a Higher education contribution scheme (HECS). Tuto subkapitolu jsem zpracovala na základě proniknutí do problematiky obou systémů na oficiálních webových stránkách a odborné literatury¹⁷. Na základě jejich prostudování jsem se pokusila označit jejich výhody a nevýhody.

5.5.1. My rich uncle

Systém financování vysokoškolského studia My rich uncle, typický především pro USA, je založen na finanční spoluúčasti studentů a jejich rodin. Model byl založen v roce 1999 ekonomy Visuálem Gargemem a Razem Khanem. Veřejné výdaje jsou v tomto systému

¹⁶ Školství potřebuje hlubokou reformu, Hospodářské noviny, 27.12.2007

¹⁷My rich uncle [online]. <<http://www.myrichuncle.com>>, cit. 30.9.2007

HECS [online]. <http://www.adelaide.edu.au/student/finance/comwlth_assisted/>, cit. 30.9.2007

ŠMÍDEK, P. *Alternativní způsoby financování vysokoškolského vzdělání a základní finanční podpory vysokoškolským studentům a jejich rodičům*. V: Ekonomické aspekty vzdělanosti v regionálním kontextu III. Ústí nad Labem: Fakulta sociálně ekonomická Univerzity J.E.P. 2005.

KOSCHIN, F. *Jak to dělají u protinožců* [online].<http://www.vse.cz/zpravodaj/2002_3/35.htm> cit. 14.10.2007

minimální. Princip spočívá v uplatňování tržního mechanismu, kdy školy představují výrobce a studenti jsou potom spotřebitelé. Mezi jednotlivými vysokými školami je vysoká soutěživost. Tento systém je založen na heterogenitě vysokých škol, která je vládou podporována. Dochází tedy k různé kvalitě vzdělání a od toho se odvíjející rozdílné výše školného. Soukromé školy si výši školného stanovují samy, na veřejných vysokých školách zasahuje do stanovení výše školného také stát. Vzhledem k velkému zatížení rodinného rozpočtu je tento model propojen se systémem finanční pomoci zejména studentské půjčky a stipendia.

Za výhody modelu považují:

- velké množství soukromých i veřejných institucí terciárního sektoru
- důraz na heterogenitu studijních programů a oborů
- možnost studenta vybrat si studium šité na míru
- možnost volby dle kvality poskytovaných služeb vysokých škol v souvislosti s výší školného
- zavedený systém finanční pomoci, tzn. studentské půjčky a stipendia
- vyšší odpovědnost studentů a vysokých škol

Nevýhodami jsou:

- vysoká finanční zátěž studentů a jejich rodin
- existence sociální nerovnosti při vstupu na vysokou školu
- nízké veřejné prostředky, v porovnání s ostatními modely, proudící do vzdělávací soustavy
- velký podíl nesplacených půjček garantovaných státem
- závislost kvality vysokých škol na výši školného

5.5.2. Higher Education Contribution Scheme (HECS)

Australský systém financování vysokých škol HECS byl přijat v roce 1988. Jeho základním principem je spoluúčast studentů na financování vysokých škol. Tento model je propojen se systémem půjček a odkládaných plateb na veřejné vzdělání. Studenti se na financování studia podílejí částkou zhruba 40 % nákladů. Studenti mají na výběr splatit školné předem nebo splatit část předem a konečně odložit platbu na dobu, kdy překročí dostatečnou úroveň svých výdělků. V případě zaplacení předem, získává student slevu 25 %. Tuto slevu získají i

studenti, kteří část nákladů spojených se studiem splatí předem. Jestliže student nemá dostatek finančních prostředků, může požádat o odložení platby. V takovém případě mu stát poskytne půjčku.¹⁸

Vysoká škola potvrdí nárok studenta o půjčku, jehož podmínkou je občanství dané země nebo povolení k trvalému pobytu a přidělené daňové identifikační číslo. Studentovi je založené konto, na kterém se evidují jeho finanční povinnosti a jejich splátky. Splácení je možné i na nezbytně nutnou dobu přerušit, dokáže-li absolvent, že je v tíživé sociální situaci.

Z půjčky nemusí studenti platit žádný úrok, ale dlužná částka je indexována meziroční inflací. Doba trvání půjčky závisí na délce, náročnosti a atraktivitě oboru, který student studuje. Výdělky absolventů různých studijních oborů se mohou značně lišit. Délka studia, uplatnitelnost a finanční náročnost rozděluje studijní obory na tři kategorie, z nichž nejdražšími jsou lékařství a práva.

Australský model by měl odbourávat sociální nerovnost v přístupu ke vzdělávání. Byla zřízena nezávislá Rada pro vyšší vzdělávání, jejíž činností je dohled nad tímto principem a pravidelné poskytování zpráv o tomto systému. Dosud byl zaznamenán pouze nepatrný vliv na rozhodování, studium či přerušování studia sociálně znevýhodněných skupin.

Mezi výhody systému HECS lze, dle mého názoru, zařadit:

- možnost výběru splácení školného (platba předem, částečná platba předem, odložená platba)
- zvýhodnění platby předem a částečné platby předem
- disponibilní finanční prostředky v rozpočtu vysokých škol
- zaznamenání minimální sociální nerovnosti v přístupu ke studiu
- minimální náklady na správu systému
- možnost přerušování splácení v případě tíživé sociální situace
- výběr školného finančním úřadem a ne vysokými školami
- bezúročné půjčky pro studenty (z pohledu studentů)

¹⁸ Zahraniční studenti nemají volbu typu splácení školného, ale musí splatit náklady předem.

Nevýhodami systému se domnívám, že jsou:

- bezúročné půjčky pro studenty (z pohledu státu)
- finanční náročnost atraktivních oborů
- obtížná vymahatelnost odložených plateb

6. Vliv školného na financování vysokých škol a na finanční situaci rodin studentů

V této kapitole se pokusím vyjádřit teoretické důsledky zavedení školného na státní rozpočet a rodiny studentů, vymezím některé, dle mého názoru nejdůležitější, principy jeho zavedení, zpracuji ukázkové příklady splácení školného a uvedu názory tajemníka Fakulty managementu na tuto problematiku.

Všechna má doporučení a teoretické závěry v této kapitole nejsou založeny na výsledcích empirických průzkumů (relevantní údaje by šlo získat jen s velkými obtížemi, neboť školné není na našich vysokých školách zavedeno), vychází však z mých obecných znalostí některých ekonomických zákonitostí.

6.1. Vztah školného a ostatních zdrojů financování vysokých škol pocházejících ze státního rozpočtu.

Celková suma prostředků proudících do oblasti vysokoškolského vzdělání může být po zavedení školného a jeho řádném splácení:

- nižší než před zavedením školného (tzn. ze státního rozpočtu by začalo proudit prostředků méně a rozdíl mezi sumou vybraného školného a celkovou částkou, o kterou by do oblasti vysokoškolského vzdělání putovalo ze státního rozpočtu méně, by byl záporný; tato varianta je nepravděpodobná, neboť už teď se pohybujeme v porovnání se státy OECD ve výdajích na vysoké školství spíše pod průměrem (viz příloha č. 3) a těžko lze předpokládat, že by nějaká vláda snížila přísun těchto prostředků. Snížení prostředků ze státního rozpočtu by se, po předvolebních ujišťování politiků o tom, že školství patří mezi zásadní priority, jevílo jako nepřijatelné, i když by na druhé straně bylo zavedeno školné. Myslím si, že pokud se budeme chtít vyspělým zemím OECD alespoň vyrovnat, nepomůže jen zavedení školného, ale bude nutné neustat v každoročním navyšování prostředků určených vysokým školám ze státního rozpočtu. Jednoduše si pak lze představit, kam by tyto navíc vybrané prostředky mohly putovat – např. na zvýšení dnes někde nedostačujících kapacit vysokých škol, na lepší vybavení školních knihoven, na lepší vybavení učeben studijními pomůckami a vyspělou technikou nebo na zvýšení platů pedagogů).

- stejná (prostředků ze státního rozpočtu by opět proudilo méně, a to přesně o sumu vybraného školného; tato varianta je opět nepravděpodobná a mohla by být teoreticky aplikována, pokud by se vláda po zavedení školného, jako jednoho ze zdrojů financování vysokých škol, rozhodla zachovat celkové množství prostředků proudících do vysokých škol ze všech zdrojů stejné.

Jediným rozumným argumentem pro tuto variantu by pak bylo, že i když celková suma prostředků putující na vysoké škole zůstane stejná, v konečném důsledku bude výsledek spravedlivější, neboť studenti si své vzdělání, které jim později zaručí vyšší výděly, budou částečně hradit.

- vyšší než před zavedením školného (tato varianta se jeví jako nejpravděpodobnější. Vláda se může rozhodnout nechat výdaje ze státního rozpočtu na vysoké školství na stejné úrovni nebo je dokonce zvýšit). Zvýšení výdajů nejen na vysoké školství, ale rovněž vzdělání obecně, je zcela zásadní, každá vláda uvádí školství jako jednu ze svých priorit.

Nicméně je nutné si uvědomit, že při tvorbě státního rozpočtu na každý další rok často dochází k situaci, že ministři jednotlivých resortů požadují pro svá ministerstva větší či menší navýšení výdajů, a to s sebou nese, v případě vyhovění požadavku jednoho resortu, nutnost dalšímu resortu finanční prostředky zkrátit (i když v případě vysokých škol by k tomuto jevu docházet nemělo). V tomto kontextu pak školné může být poměrně jistým a pravidelným zdrojem financování vysokého školství.

Domnívám se, že na to, jak ovlivňuje školné množství prostředků proudících ze státního rozpočtu do vysokých škol lze nahlížet ještě z tohoto úhlu pohledu: pro určení výše celkové sumy finančních prostředků, která k jednotlivým vysokým školám v daném roce poplyne, je důležitý, mimo jiné, počet studentů (blíže viz kap. 2). Z toho lze usuzovat, že pokud školné určitým způsobem ovlivní počet studentů, může tak nepřímou ovlivnit množství prostředků ze státního rozpočtu určené konkrétní vysoké škole. Zavedení školného v době, kdy si většina studentů nutnost zavedení školného uvědomuje a neodmítá ji¹⁹, může mít, dle mého mínění, tyto důsledky:

¹⁹ Podle průzkumu Studium na Vysoké škole 2004 jsou studenti (54 %) ochotni akceptovat finanční spoluúčast na financování vysokých škol, dále tři čtvrtiny dospělých Čechů a čtyři pětiny studentů středních a soukromých vysokých škol si myslí, že by zavedení školného na vysokých školách umožnilo studium většímu počtu lidí.

- sníží se počet studentů, kteří využívají toho, že mají status studenta k bezstarostnému studentskému životu (stát za ně platí povinné odvody; tito studenti se během prvních let studia pouze rozmýšlí, co budou chtít jednou dělat a ani nemusí počítat s tím, že studium řádně ukončí)
- sníží se počet studentů, kteří dočasně studují na jiné vysoké škole (např. první ročník oboru, o který ani nemají zájem), neboť se na svůj žádaný obor nedostali a čekají na další přijímací zkoušky. Tito studenti si pravděpodobně na uvedený rok najdou zaměstnání nebo se budou věnovat např. studiu jazyků.
- sníží se počet studentů, kteří již pracují a využívají statusu studenta pouze k tomu, aby se dostali k výhodnějším cenám za ubytování, dopravu a stravu nebo např. k jinak nedostupným informačním zdrojům. Tito studenti opět nemusí mít v úmyslu studium řádně ukončit.
- zvýší se zodpovědnost studentů při volbě oboru studia a v přístupu ke studiu obecně (např. nebude docházet ke zbytečnému prodlužování doby studia. Zde je nutné si uvědomit, že každý další semestr studia znamená navýšení celkové sumy školného a rovněž navýšení sumy prostředků určených ze státního rozpočtu vysokým školám)
- zvýší se počet studujících talentovaných studentů ze sociálně slabších vrstev, a to pokud souběžně se zavedením školného dojde k možnosti získat půjčku na školné, k rozšíření možnosti získat stipendium, příp. k možnosti získat půjčku na část běžných výdajů uvedených v kap. 4.

6.2. Názory tajemníka Fakulty managementu VŠE na vliv školného na financování vysokých škol

Má diplomová práce se zabývá problematikou školného, jeho vlivem na financování vysokých škol a ovlivnění rodin studentů jeho zavedením. Na názory a postoje týkající se této oblasti jsem se zeptala tajemníka Fakulty managementu VŠE Ing. Mgr. Miroslava Malce, který se dlouhodobě financováním a hospodařením fakulty zabývá.

Tajemník Malce zastává názor, že vzdělání je nutné brát jako investici do sebe sama, tudíž zavedení školného považuje za opodstatněné. Vysokoškolsky vzdělaný člověk má lepší uplatnění na trhu práce a dosahuje daleko vyšších příjmů. Studenti by se proto měli částí

nákladů na vysokoškolském vzdělání podílet. Na otázku, jak velký podíl, by mělo zaujímat školné na celkových peněžních prostředcích proudících vysokým školám, odpověděl: „Dle mého názoru by se školné mělo zavést na únosné hranici, např. tisíc korun měsíčně, která by neomezila studenty z nižších sociálních skupin. Jak velký podíl by to měl být na celkových příjmech vysokých škol ze státního rozpočtu nelze říci, avšak v průběhu několika x let by mohlo dojít k navýšení například na dvacet tisíc za školní rok.“

Školné ovšem nelze zavést, dle tajemníka Malce, bez funkčního systému půjček se státní garancí, které by se splácely až po dosažení stanovené hranice, např. nadprůměrného výdělků. Zároveň je třeba si uvědomit, že již dnes je vysokoškolské vzdělání pro některé studenty neúnosné. Tento problém by mohl paradoxně vyřešit právě systém úročených půjček, který by umožnil přístup ke vzdělání více lidem ze sociálně slabších rodin. Uvádí příklad studenta, jehož rodiče nepovažují vysokou školu za důležitou a odmítají se na studijních i životních nákladech studia jakkoliv podílet. V případě kdyby tento člověk získal možnost využít půjčku garantovanou státem, nebyl by na rodičích závislý a mohl by si své studium financovat sám.

Případné reálné zavedení školného se neuskuteční v probíhajícím volebním období z důvodu křehkosti koalice. Otázka zavedení školného může odradit část voličů, a proto, dle tajemníka Malce, čím více se budou blížit volby, tím bude tato otázka odsouvána do pozadí. Reformy je vhodné dělat v prvních dvou letech volebního období.

Podíl školného na celkových prostředcích bude záviset na poptávce studentů, protože školné nebude jednotné, různé obory budou mít školné nastavené na různých úrovních, např. % školného na právech a technice se bude výrazně lišit. Čím vyšší přísun peněžních prostředků od studentů budou vysoké školy mít, tím více se bude zvyšovat kvalita. Tajemník upozorňuje: „V současné době by se kvalita zvýšením peněžních prostředků projevila nejen po stránce materiální, ale také personální. Vysokoškolští pedagogové musí být zapálení do své práce, práce je musí bavit, protože jejich mzdy jsou podstatně nižší než kdyby pracovali v komerční sféře. V případě většího přetlaku nabídky by si mohl zaměstnavatel (vysoká škola) vybírat a kvalita by se zvýšila“.

V případě, že by školné bylo nastaveno na tisíc korun měsíčně na studenta a celkovému počtu tisíc studentů na Fakultě managementu, znamenalo by to přísun jednoho milionu korun měsíčně do rozpočtu. Tyto prostředky by mohly být využity třeba k navýšení platů pedagogů.

Těžké postavení v oblasti platového ohodnocení vidí tajemník Malec především v postavení mladých učitelů, na které jsou kladeny vysoké nároky v podobě studia a práce. V porovnání s minulým rokem nedojde k žádnému navýšení příjmů peněžních prostředků v rozpočtu Fakulty managementu. Tato skutečnost je způsobená zejména vlivem inflace a růstem cen energie.

Na otázku, zda by zavedení školného mohlo snížit zájem některých studentů o studium na vysoké školy, odpověděl tajemník Malec, že pro studenty, kteří pocházejí z chudších rodin, může zavedení školného, v případě neexistence garantovaných půjček, znamenat velkou překážku. V tomto případě by školné zvyšovalo náklady vzdělání. Avšak v případě fungujícího systému finanční pomoci umožní zavedení školného studium většímu počtu zájemců. Došlo by ke snížení počtu takových studentů, kteří tráví na škole například jenom rok než se dostanou na školu, o kterou mají opravdový zájem.

S myšlenkou, že zavedení školného zvýší kvalitu studia a odpovědnost studentů tajemník souhlasí a zároveň upozorňuje, že v současné době jsou studenti vůči výuce lhostejní, což by se mohlo vlivem jejich finanční spoluúčasti změnit. Studenti by se stali aktivnějšími a zvýšila by se zpětná vazba vzhledem ke kvalitě výuky.

U vztahu mezi příjmem rozpočtů vysokých škol a uplatnitelností jejich studentů na trzích práce je důležité stanovit kdo je zákazníkem - jestli stát anebo student. Člověku, se zájmem o studium s odpovídajícími schopnostmi, by vysoká škola měla poskytnout vzdělání. Stát poskytuje vysokým školám rozhodující část svých příjmů, proto by určité procento vlivu (ne moc velké) mezi příjmem rozpočtů vysokých škol a uplatnitelností jejich studentů na trzích práce mělo existovat.

Česká republika by se mělo inspirovat systémy financování vysokých škol, které dlouhodobě fungují v ostatních zemích. Systémy podpor studentů jsou ověřené a bylo by možné je aplikovat na naše podmínky. Například v oblasti vzdělanosti se na předních příčkách objevuje Finsko, které má nastavené tak výhodné podmínky pro učitele, že učiteli jsou nejlepší vysokoškolské studenti.

6.3. Principy implementace školného

Nejdůležitější principy, které by žádný ze zastánců školného neměl opomínat, se, dle mého názoru, dají shrnout do několika bodů:

- princip možnosti hradit za svá studia až po jejich dokončení (tzn. každému studentovi by mělo být umožněno školné hradit formou odložených splátek), a to až po dosažení určité, předem definované, hranice příjmu. Hranici příjmů lze určit jako např. velikost průměrné mzdy v kraji, ve kterém je absolvent zaměstnán (místo zaměstnání absolventa hraje, dle mého názoru, důležitou roli, neboť ne každý student zůstane po absolvování vysoké školy ve velkém městě – proto je nutné porovnávat jeho mzdu se mzdou obvyklou v dané oblasti. Některé návrhy školného uvažují povinnost začít splácet svá studia po dosažení celorepublikové průměrné mzdy, na kterou ovšem absolvent v chudším regionu dosáhne mnohem později nebo se k ní nemusí přiblížit v dohledné době vůbec).

Variantně lze uvažovat i o vyšší hranici, než je velikost průměrné mzdy v geografické oblasti zaměstnání studenta. Důvodem může být, aby po zaplacení školného zbyla absolventovi průměrná mzda v dané oblasti nebo průměrná mzda + např. velikost splátky hypotéčního úvěru.

Princip odložené platby za studium má v sobě řadu opodstatnění:

- student nebude nucen hradit školné předem za každý semestr, či rovnou za celé studium, a tím ulehčí rodinné kase a naopak povinnost splatit studium bude poté na jeho bedrech. Tato skutečnost se jeví jako výhodná zejména u studentů ze sociálně slabších rodin, kteří by v případě zavedení školného o studiu na vysoké škole ani neuvažovali, neboť by to pro rodinný rozpočet bylo neúnosné
- student nebude nucen hradit za svá studia rovněž v prvních několika letech po jeho dokončení (pokud předpokládáme, že ihned po dokončení vysoké školy nezačne pobírat nadprůměrnou mzdu nebo nebude mít nadprůměrné příjmy)
- poměrně obvyklým jevem bývá rovněž krátkodobá nezaměstnanost absolventů, která by nyní měla vliv v podstatě pouze na začátek splácení celkové sumy školného a ne na jeho výši

- princip existence studentských půjček. Půjčky by ke studentům putovaly ze zdrojů soukromé sféry, a to z bankovních institucí nebo od budoucích zaměstnavatelů (možnost půjčky od budoucích zaměstnavatelů ovšem vyžaduje určité propojení vysokých škol a těchto firem; každý z těchto zaměstnavatelů bude poté zainteresován na tom, aby student školu dokončil s co nejlepšími výsledky a v co možná nejkratším termínu).

Při nemožnosti splácení těchto půjček je nutná existence státní záruky, která bude motivovat instituce ze soukromé sféry k poskytování finančních prostředků studentům. Rovněž je nutné uvažovat o dotaci úroků ze státního rozpočtu (tzn. aby se státní rozpočet podílel na úhradě úroků z půjčky, a to zejména u studentů ze sociálně slabších rodin), neboť opět hrozí situace, že soukromé subjekty odmítnou prostředky poskytnout. Státní garance a dotace úroků je tedy pro existenci půjček pravděpodobně nutná.

- rozšířené vyplácení stipendií pro talentované studenty ve svých oborech. Tato skutečnost je důležitá opět zejména pro studenty ze sociálně slabších vrstev a reaguje na jeden z nejzávažnějších argumentů odpůrců školného, který říká, že školné zabrání talentovaným jedincům z chudších rodin ve studiu na vysoké škole. Po zavedení odložené platby školného (příp. studentských půjček) a zvýšené možnosti získat stipendium za vynikající studijní výsledky, by se tento nyní existující problém z větší části eliminoval. Rozšířené prostředky na stipendia by pocházely právě z vybraného školného (prostředky ze státního rozpočtu by zůstaly minimálně na stejné úrovni). Protože nemohou být přesné odhady kolik se na školném vybere, lze příspěvek na stipendia ze školného stanovit relativně, určitým procentem ze sumy celkově vybraného školného.
- existence široké škály možností úhrad školného; formy úhrad mohou být následující:
 - odložená forma pro celou sumu školného
 - úhrada školného před každým semestrem předem
 - úhrada celkové předpokládané sumy školného předem (tzn. dojde k uhrazení celé předpokládané částky školného před začátkem prvního semestru)
 - úhrada částečně předem, poté před každým semestrem
 - úhrada před každým semestrem a poté odloženou formou

- úhrada částečně předem a poté odloženou formou
- odložená forma a poté přechod na úhradu před semestrem (např. student začne během studia vydělávat a těmito prostředky poté hradí školné)

Rovněž je nutné, aby bylo možno mezi těmito různými formami úhrad školného přecházet. Nevýhodou této možnosti pro státní rozpočet (ze kterého jsou vysoké školy financovány) ovšem může být, že pokud bude větší počet studentů měnit formy úhrad školného, může dojít k výpadku v příjmech, příp. k jejich kolísání.

Při volbě, která z těchto forem úhrad je nejvhodnější, je nutné se na tento problém podívat z pohledu studenta, vysoké školy a banky.

Z pohledu studenta je vhodné pečlivě analyzovat svou stávající situaci a tomu se přizpůsobit – např. bylo by zbytečné si shánět půjčku a platit z ní úroky, pokud je rodina studenta ochotna školné uhradit (před začátkem semestru nebo celou sumu předem).

Z pohledu vysoké školy lze u výběru školného rozlišovat 2 situace – škola obdrží celé školné předem nebo v pravidelných splátkách (u splátek se přitom nemusí brát v úvahu, zda-li prostředky pochází od rodiny studenta, od studenta samotného (např. pokud má student zaměstnání souběžně při svém studiu) nebo od studenta, který dostal půjčku od banky a z této půjčky pravidelně školné splácí; důležitá pro školu je pravidelnost při úhradě těchto splátek a ne původ prostředků). Vhodnější se pro vysoké školy zřejmě jeví první situace (tzn. škola obdrží celé školné předem), neboť takto získané prostředky budou moci být ihned použity na další investice, a to bez nutnosti brát si na tyto investice např. úvěr.

Z pohledu banky je řešení zřejmé – pro banku bude nejvýhodnější, pokud prostředky zapůjčí a následně obdrží kromě jistiny též úroky z půjčky.

- existence internetové aplikace pro přehlednou evidenci veškerých údajů (počet studentů, celková částka vybraného školného, formy úhrad školného, atd.). Do této aplikaci budou mít přístup rovněž studenti, kteří se tak budou moci jednoduchým způsobem dostat k rozličným údajům – např. kdy a kolik již na školném zaplatili, kolik zaplatit zbývá (tzn. jaká je současná hodnota dluhu) nebo jak dlouho bude při současné výši splátek trvat uhradit celý dluh.

Součástí aplikace bude též kalkulačka, do které budou moci studenti dosadit vybraná vlastní čísla a propočítat si co nejvýhodnější možnost úhrad. Aplikace bude obsahovat také informace o přibližných cenách všech dostupných studijních oborů. Tato skutečnost bude důležitá především pro budoucí studenty vysokých škol, kterým může pomoci s rozhodnutím, kterou instituci zvolit.

6.4. Ukázkové příklady splácení školného

Výši školného, které je rodina studenta, příp. student samotný, povinen hradit, ovlivňuje několik faktorů:

- obor (spíše dražší, spíše levnější, průměrně drahý)
- forma úhrady školného (odložené školné, úhrada celkové sumy předem, úhrada za školné před každým semestrem)
- původ studenta (student ze sociálně slabší vrstvy, ze střední třídy, z movitějších vrstev)
- úroková míra za studentské půjčky
- počet let studia
- výše příjmu po ukončení studia (vyšší příjmy umožní rychleji splatit dlužné školné; při pomalejším splácení dochází k dalšímu úročení zbývajících dluhu), příp. doba, po kterou je absolvent po dokončení vysoké školy nezaměstnán
- výše průměrného příjmu v kraji, ve kterém je absolvent zaměstnán
- ochota studenta pracovat během studia a z vydělaných prostředků platit školné

Ukázkové příklady vychází ze zjednodušených podmínek – např. je uvažována nulová míra inflace (inflace by mohla v konečném důsledku mít vliv na úrokovou míru za studentské půjčky nebo na výši školného v jednotlivých oborech). Rovněž neberou v úvahu různé příspěvky a dotace (např. na ubytování, stravu a dopravu). Pro výpočet celkové sumy školného po ukončení studia bude použito sřadatele (používá se při výpočtu budoucí hodnoty prostředků). Splácet je absolvent povinen, až jeho mzda dosáhne 1,1 násobku průměrné hrubé mzdy v kraji, ve kterém pracuje, a to 10% ze své hrubé mzdy.

Pro své výpočty jsem zvolila jako hranici, od které je nutné splácet, hrubou mzdu, která bývá brána jako základ daně při výpočtu pojistného sociálního pojištění a po odečtení povinných odvodů (např. pojistného na veřejné zdravotní pojištění), rovněž u výpočtu daně z příjmů fyzických osob. Uvedených 10 % pak můžeme brát vlastně rovněž jako určitou daň. Na druhou stranu je však v podstatě jedno, zda uvedenou hranici bude představovat hrubá nebo čistá mzda. Důležité je, dle mého názoru, aby si vláda stanovila, kolik na školném chce vybrat (např. max. 1/8 toho, kolik vydá ze státního rozpočtu na vysoké školy), a tomu přizpůsobila procentní velikost odvodů z hrubé, příp. z čisté mzdy (tzn. 10 procentům u hrubé mzdy bude odpovídat více než 10 % ze mzdy čisté).

Ukázkoví studenti pochází z různých sociálních vrstev. Tato skutečnost je důležitá pro stanovení výše příspěvku ze státního rozpočtu na úhradu úroků z půjčky. Je zřejmé, že studenti z movitějších vrstev tento příspěvek potřebují méně, než studenti z vrstev sociálně slabších. Žadatelé o tento příspěvek by měli předložit např. roční potvrzení příjmů obou rodičů, tak jak je tomu v případech žádostí o státní sociální podporu. Při posuzování žádostí o příspěvek je potom nutné postupovat velice citlivě, tato data musí být zcela neveřejná.

Dalším předpokladem je skutečnost, že po ukončení studia již bude celková výše dluhu plně úročena, tzn. státní rozpočet se již nebude podílet na úhradě úroků z půjčky.

Příklad č. 1

Student Martin zvolil levnější obor (školné ve výši 11 tis. Kč za akademický rok), pochází z rodiny se středními příjmy, úroková míra od bankovní instituce byla stanovena na 8 % (student hradil 6 %, zbytek šel ze státního rozpočtu) studoval 5 let, během studia nepracoval a po ukončení studia začal vydělávat více, než byl 1,1 násobek průměrné hrubé mzdy v kraji; mzda se mu postupně dále zvyšovala.

Výpočet sumy školného po ukončení studia:

$$= 11 \text{ tis. Kč} \times \text{střadatel} (5 \text{ let}, 6 \%) \times 1,06 \approx 65 \text{ 700 Kč.}^{20}$$

²⁰ Do rovnice musel být zahrnut rovněž koeficient 1,06 (= 1 + stanovená úroková míra), neboť prostředky jsou Martinovi vypláceny bankou před začátkem akademického roku. Pokud by byla povinnost hradit školné až po skončení akademického roku, koeficientem 1,06 by se rovnice nenásobila.

Z důvodů zjednodušení výpočtu předpokládám, že půjčka bude čerpána každoročně před začátkem akademického roku, a to ve výši, která odpovídá školnému na 1 akademický rok. Splátka úvěru pak bude uhrazována jednou ročně na konci období (Martin začal svá studia např. v září 2010 (1. září 2010 obdržel prvních 11 000 Kč na úhradu školného na celý akademický rok) a přesně za pět let studia ukončil – dluh ke konci srpna 2015 bude 65 700 Kč. Poté nastoupil do zaměstnání a koncem srpna 2016 uhradil svou první splátku půjčky).

Suma, která vstoupí do zjednodušeného umořovacího schématu = 65 700 Kč x 1,08 = 70 956 Kč.

Zjednodušené umořovací schéma:

Roky po skončení studia	Martinova hrubá mzda	Průměrná hrubá mzda v kraji	Měsíční splátka školného	Roční splátka školného	Zbývá zaplatit	Úrok ze zůstatku	Zůstatek + úrok
1	19000	17000	1900	22800	48156	3853	52009
2	20000	17000	2000	24000	28009	2241	30250
3	23000	17000	2300	27600	2650	212	2862
4	23000	17000	2300	2862	0	0	0

Martin uhradil svůj dluh během čtvrtého roku po ukončení studia.

Příklad č. 2

Studentka Věra zvolila středně drahý obor (školné ve výši 15 tis. Kč za akademický rok), pochází z rodiny s vyššími příjmy, školné uhradila celé najednou

Výpočet sumy školného uhrazeného před začátkem studia:

$$= 15 \text{ tis.} + \text{zásobitel (4 roky, 3 \%)} \approx 70 \text{ 760 Kč.}^{21}$$

²¹ Úroková míra 3 % je rovna úrokové míře z alternativního využití prostředků (např. na spořicí účet nebo na termínovaném vkladu v bance).

Příklad č. 3

Student Jan zvolil dražší obor (školné ve výši 17 tis. Kč za akademický rok), pochází z rodiny s nižšími příjmy, ve studiu dosahoval dobrých výsledků a od 2. ročníku mu bylo vypláceno stipendium, ze kterého 50 % věnoval na úhradu školného, na zbytek školného si vzal půjčku s úrokovou mírou 7 % (hradil 2 %, zbytek, tj. 5 %, šel ze státního rozpočtu); po ukončení studia začal vydělávat více, než byl 1,1 násobek průměrné hrubé mzdy v kraji; mzda se mu postupně dále zvyšovala.

Výpočet sumy školného po ukončení studia:

$$= 17 \text{ tis. Kč} \times \text{úročitel (5 let, 2 \%)} + 8,5 \text{ tis.} \times \text{střadatel (5 let, 2 \%)} \times 1,02 - 8,5 \text{ tis.} \times \text{střadatel (1 rok, 2 \%)} \times 1,02 \approx 55\,200 \text{ Kč.}$$

Suma, která vstoupí do zjednodušeného umořovacího schématu = $55\,200 \text{ Kč} \times 1,07 = 59\,064 \text{ Kč}$

Zjednodušené umořovací schéma:

Roky po skončení studia	Janova hrubá mzda	Průměrná hrubá mzda v kraji	Měsíční splátka školného	Roční splátka školného	Zbývá zaplatit	Úrok ze zůstatku	Zůstatek + úrok
1	20000	18000	2000	24000	35064	2455	37519
2	21000	18000	2100	25200	12319	862	13181
3	23000	19000	2300	13181	0	0	0

Jan uhradil svůj dluh během třetího roku po ukončení studia.

Příklad č. 4

Studentka Tereza zvolila středně drahý obor (školné ve výši 14 tis. Kč za akademický rok), pochází z rodiny s nízkými příjmy, na školné si vzala půjčku a od bankovní instituce byla úroková míra stanovena na 7 % (státní rozpočet pokryl plnou výši úroků z půjčky, neboť Tereza pochází z rodiny s nízkými příjmy) délka studia dosáhla 6 let, po jeho skončení začala

nejprve vydělávat méně, než 1,1 násobek průměrné mzdy v kraji, mzda se postupně zvyšovala.

Výpočet sumy školného po ukončení studia:

$$= 14 \text{ tis. Kč} \times 6 = 84 \text{ 000 Kč.}$$

Tereza během prvních tří let po ukončení studia nedosáhla 1,1 násobek průměrné mzdy v kraji. Během těchto tří let vzrostla půjčka na 102 904 Kč ($84 \text{ 000 Kč} \times 1,07^3 \approx 102 \text{ 904}$). Tento násobek překročila až ve čtvrtém roce, od kterého začala ke konci roku splácet svůj závazek. Suma, která vstoupí do zjednodušeného umořovacího schématu = $102 \text{ 904 Kč} \times 1,07 = 110 \text{ 107 Kč}$

Zjednodušené umořovací schéma:

Roky po skončení studia	Terezina hrubá mzda	Průměrná hrubá mzda v kraji	Měsíční splátka školného	Roční splátka školného	Zbývá zaplatit	Úrok ze zůstatku	Zůstatek + úrok
4	23000	20000	2300	27600	82507	5776	88283
5	23000	20000	2300	27600	60683	4248	64931
6	23000	21000	2300	27600	37331	2613	39944
7	23000	21000	2300	27600	12344	864	13208
8	23000	21000	2300	13208	0	0	0

Tereza uhradila svůj dluh po necelých osmi letech od ukončení studia a poté odešla na mateřskou dovolenou.

Problematika vztahu mezi celkovou dobou splácení dluhu a věkem odchodu na mateřskou dovolenou stojí jistě za pozornost. Na základě údajů Českého statistického úřadu průměrný věk matek při narození prvního dítěte dále v roce 2006 stoupl oproti předchozím rokům na 26,9 let. Do tohoto čísla jsou ovšem zahrnuty všechny matky, a to bez ohledu na dosažené vzdělání. Vyšší stupeň dosaženého vzdělání tento průměrný věk posunuje směrem nahoru,

tn. u vysokoškolsky vzdělaných matek dosahuje průměrný věk při narození prvního dítěte hodnot vyšších.

Již v r. 2000 bylo možné ze stránek Českého statistického úřadu zjistit tento fakt: „Vyšší průměrný věk matek při porodu je mimo jiné výsledkem nárůstu váhy vzdělání v ČR. Většina žen nebo přeneseně rodin si pořizuje děti až v okamžiku, kdy mají potenciální rodiče ukončené vzdělání, kterého chtějí dosáhnout a když jsou již ekonomicky soběstační, aby byli schopni své potomky hmotně zabezpečit. Jedná se sice o změnu proti předchozím létům, kdy rodiny častěji spoléhaly na paternalistickou úlohu státu, ale nejde v České republice o novinku. Ve třicátých letech 20. století (za která existují potřebné údaje k výpočtu průměrných věků) byl průměrný věk matek ještě vyšší než je dnes²².

Na druhou stranu je samozřejmě možné založit rodinu a zvolit odchod na mateřskou dovolenou nedlouho po ukončení studií. Půjčku je pak možno splácet v rámci nové rodiny (tzn. nejčastěji z platu partnera nebo manžela) nebo se splácením počkat na návrat z mateřské dovolené zpět do zaměstnání.

Příklad č. 5

Student Milan zvolil levnější obor (školné ve výši 12 tis. Kč za akademický rok), pochází z rodiny s vyššími příjmy, od prvního roku během studia pracoval a zaměstnavatel mu jako benefit hradil 25 % výše školného, na zbytek si půjčil (úroková míra stanovená bankovní institucí byla 6 %), po 4. roce studií Milan z naspořených prostředků uhradil dosavadní celkovou výši školného a po 5. roce uhradil zbytek dluhu.

Výpočet sumy uhrazené výše školného po 4. roce studií:

$$= 9 \text{ tis. Kč} \times \text{střadatel (4 roky, 6 \%)} \times 1,06 \approx 41\,740 \text{ Kč}$$

Výpočet sumy uhrazené výše školného po 5. roce studií:

$$= 9 \text{ tis. Kč} \times 1,06 = 9\,540 \text{ Kč.}$$

²² Porodnost a plodnost – Věk matek [online]. <http://www2.czso.cz/csu/2001edicniplan.nsf/o/4008-01-1993_2000-vek_matek>, cit. 25.12.2007

Ukázkové příklady se snažily realisticky znázornit různé situace, které mohou nastat v praxi u absolventů vysokých škol. Ve všech případech bylo školné uhrazeno bez výraznější pomoci ze strany veřejných rozpočtů. Na druhou stranu musíme brát v úvahu skutečnost, že vidina začátku pracovního života s určitým dluhem nemusí být pro každého, zvláště v případě úmyslu založit po ukončení studií rodinu, přitažlivá.

Je však nutné si uvědomit, že vzdělání je investicí, která se jistě později vyplatí. Stejně tak je investicí např. pořízení nemovitosti. Avšak u nemovitostí trvá splácení dluhu obvykle nesrovnatelně déle, než v případě mnou uvedených příkladů splácení školného a měsíční výše splátek bývá rovněž mnohem vyšší. Ovšem dalo by se pochybovat o tom, zda-li je investicí pořízení např. automobilu na leasing nebo domácí elektroniky na splátky (jak u auta, tak u elektroniky hodnota aktiva s časem klesá; u vzdělání tomu tak není). Avšak lidé si automobily na leasing a elektroniku na splátky přesto pořizují. Z toho vyplývá ochota občanů přijímat určité dluhové břemeno, které by v případě splácení školného nemuselo být až v takové výši.

Je však samozřejmě nutné, aby školné bylo stanovováno v rozumné výši, aby citlivě reagovalo na potřeby trhu (např. u oborů z přechodně nižším zájmem o studium je možné školné snížit), a aby spíše vyjadřovalo spravedlivou část studentovi spoluúčasti na nákladech vysokoškolského studia, neboť podíl prostředků putujících ze státního rozpočtu k vysokým školám bude proti sumě vybraného školného i nadále zcela převažující (vybrané školné by se pohybovalo maximálně v řádu stovek mil. Kč až několika málo mld. Kč ročně, zatímco výdaje kapitoly Ministerstva školství na vysoké školy v zákonu o státním rozpočtu na rok 2007 představují cca. 26 mld. Kč). Hypotéza „Podíl finančních prostředků ze státního rozpočtu na financování veřejných vysokých škol po zavedení školného zůstane dominantní“ se tedy jeví jako pravdivá.

Zároveň se tyto příklady a principy implementace školného uvedené v předchozí subkapitole zabývaly odpovědí na hypotézu „Školné ohrozí současnou finanční situaci rodiny studenta“. Myslím si, že možnost odložené splátky školného a rozšířená možnost stipendií pro talentované studenty současnou finanční situaci negativně neovlivní. Rovněž velikost splátek a délka splácení po ukončení studia se nejeví jako překážka, která by měla podstatným způsobem ovlivnit rozhodování studentů, zda pokračovat ve studiu dále na vysoké škole.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo analyzovat systém financování vysokých škol. Zvláštní pozornost byla věnována problematice školného - jak školné může ovlivnit financování vysokých škol a jak ovlivní finanční situaci rodin studentů. Obsahem práce bylo rovněž testování 5 rozličných hypotéz, na které jsem během jejího zpracovávání našla odpovědi, a které bezprostředně souvisí s tématy řešenými v jednotlivých kapitolách.

První kapitola se týkala definování a vlastností statku vzdělání. Na základě rozdělení statků podle různých kritérií jsem dospěla k závěru, že prvotní hypotéza stanovující vzdělání jako veřejný statek, byla chybná. Vzdělání v sobě bezesporu zahrnuje charakteristiky veřejného statku, ale též prvky soukromého statku. Jedná se tedy o jejich vzájemnou kombinaci čili statek smíšený. Poměry veřejného a soukromého statku ve vzdělání se liší podle závislosti na stupni dosaženého vzdělání, na vystudovaném oboru a na oblasti uplatnění nabytého poznání. Vzdělání přináší užitek jak celospolečenský, tak i pro jedince.

Po stanovení vzdělání za smíšený statek jsem se ve druhé kapitole zabývala jeho legislativní úpravou se zaměřením na Zákon o vysokých školách. Tento zákon vymezuje jednotlivé druhy vysokých škol, jejich základní znaky, členění, orgány a také způsob financování. Vzhledem k tématu mé práce jsem se soustředila na možné příjmy rozpočtu vysokých škol. S nimi, konkrétně s poplatky za studium, koresponduje další hypotéza, která se týká placení těchto poplatků v určitých případech. V textu je uveden též konkrétní přehled poplatků spojených se studiem na Vysoké škole ekonomické v Praze.

Hlavní položkou příjmů veřejných vysokých škol jsou dotace ze státního rozpočtu. Ve druhé kapitole jsem se rovněž zabývala pravidly pro poskytování dotací a příspěvků ze státního rozpočtu, které jsou vydávány veřejným vysokým školám dle stanovených ukazatelů.

V následující kapitole jsem se zabývala financováním vysokých škol v rámci Evropské unie. Charakterizovala jsem konkrétní financování v jednotlivých zemích a procentuálně na HDP demonstrovala výdaje na oblast školství. Přístupy k financování vysokých škol se v jednotlivých zemích Evropské unie značně liší, nelze jednoduše určit, ve které zemi je studium levné či drahé, protože vždy záleží na životních nákladech v jednotlivých zemích.

V další části mé diplomové práce jsem vyvrátila hypotézu o iluzi bezplatnosti vzdělání a konkrétně vyčíslila měsíční náklady vysokoškolského studia. Na tuto problematiku jsem nahlížela ze tří pohledů, které se zaměřily na náklady společenské, individuální a náklady obětované příležitosti. Skutečnost, že školné v současné době není na veřejných vysokých školách vybíráno, neznamená bezplatné studium, protože studenti reálně vydávají ze svých kapes měsíčně nemalé množství peněžních prostředků.

Od vyčíslení nákladů vysokoškolského studia se objektem mého zájmu stala problematika školného a jeho aspekty. Školné je a vždy bude spojováno s problémem sociální nerovnosti v přístupu na vysoké školy. Odpůrci školného uvádějí zvýšení sociální nerovnosti a finanční bariéry v přístupu na vysoké školy jako hlavní argument. Zastánci školného naopak tvrdí, že školné by mohlo působit opačně. Na problém růstu sociální nerovnosti lze, podle mého názoru, nahlížet z několika pohledů. Pohled propracovanosti systému finanční pomoci studentům a podíl soukromých výdajů na financování vysokoškolského studia považuji za nejdůležitější. Bohužel je nutno konstatovat, že Česká republika nemá propracovaný systém finanční pomoci studentům a pokulhává v této oblasti za ostatními zeměmi OECD. Rovněž co se týká soukromých výdajů na vysokoškolské studium zaujímá naše země jedno z posledních míst. Faktem tedy zůstává, že k největším nerovnostem dochází v zemích, jejichž vysoké školství je podfinancované a závislé pouze na veřejných prostředcích. To se bohužel týká i České republiky.

V České republice bylo již několikrát navrhováno zavedení finanční spoluúčasti studentů vysokých škol. Do dnešního dne však nebyl žádný návrh přijat. Hlavními argumenty vždy byl růst sociální nerovnosti v přístupu na vysoké školy a málo propracovaný systém finanční pomoci studentům, především studentské půjčky a stipendia. Pro porovnání se záměry České republiky jsem uvedla dva alternativní systémy financování vysokých škol, a to *My rich uncle* a *Higher education contribution scheme*.

Další aspekt problematiky školného spatřuji v uplatnitelnosti absolventů vysokých škol. Uplatnitelnost absolventů na trhu práce je totiž objektivním kritériem kvality vzdělání. V případě placení školného by studenti více požadovali kvalitu a výuku studijních programů, které by byly adaptibilní změnám na trhu práce. Došlo by ke zvýšení odpovědnosti vysokých škol, které by byly částečně závislé na příjmu od studentů či absolventů vysokých škol a zároveň by se zvýšila i odpovědnost studentů, kteří budou zodpovědněji rozhodovat o volbě

studia a jeho délce. Studenti se již při rozhodování o studiu vysoké školy budou zajímat o obor, který by rádi studovali a zároveň je bude také zajímat kolik na svá studia budou muset přispívat ve formě školného. Vysoké školy budou moci ve stanoveném rozmezí stanovit výši školného, které bude hrát důležitou roli v rozhodování budoucích studentů. Studenti, kteří se na trzích práce budou dobře uplatňovat, dosáhnout požadované hranice pro splácení školného dříve a budou moci svůj závazek zaplatit dříve.

Školné nemůže být zavedeno bez fungujícího systému finanční pomoci. Proto jsem se v další subkapitole věnovala systému finanční pomoci studentům se zaměřením na peněžitou pomoc studentům, konkrétně půjčkám a stipendiím, a pomoc rodinám studentů.

V závěrečné kapitole jsem naznačila vztah mezi školným a prostředky z veřejných rozpočtů určenými vysokým školám po jeho zavedení. Dále jsem uvedla nejdůležitější principy implementace školného – tzn. možnost odložené platby, zavedení studentských půjček, rozšířené vyplácení stipendií nadaným studentům, možnost volby formy úhrady školného, a také existenci aplikace umožňující přehlednou evidenci údajů a jejich zobrazování.

Na základě rozdělení prostředků ze státního rozpočtu jednotlivým ministerstvům stanovuje Ministerstvo školství výdaje na dotace a příspěvky určené vysokým školám. Celková suma prostředků se dělí přepočteným počtem studentů. Větší počet studentů tedy nemusí ihned znamenat větší výdaje státního rozpočtu pro vysoké školy. Školné si však budou vysoké školy (fakulty) stanovovat samy v určitém rozmezí. Z toho lze usuzovat, že pokud školné určitým způsobem ovlivní počet studentů, může tak nepřímo ovlivnit množství prostředků ze státního rozpočtu určené vysokým školám. Rozhodně však přímo ovlivní množství prostředků, které budou mít vysoké školy k dispozici.

Na názory a postoje týkající se této oblasti jsem se zeptala tajemníka Fakulty managementu VŠE Ing. Miroslava Malce, který se dlouhodobě financováním a hospodařením fakulty zabývá. Tajemník považuje vzdělání především za investici, a proto se zavedením školného na vysokých školách souhlasí. Zavedení školného však musí být propojeno s fungujícím systémem finanční pomoci a stanovené na únosné hranici. Zavedení školného v dohledné době jako reálné nevidí. Za kladný jev zavedení školného považuje zvýšení kvality studia a odpovědnosti studentů. Zastává také názor, že mezi příjmem rozpočtů vysokých škol a

uplatnitelností jejích studentů na trzích práce by mělo existovat určité procento vlivu. Názory tajemníka Malce v podstatě korespondují s mým postavením k této problematice.

Nakonec jsem zpracovala ukázkové příklady úhrad školného, které mohou nastat, a které se navzájem liší odlišnými vstupními parametry u jednotlivých studentů. V oblasti splácení školného a jeho úročení stále existují nedořešené otázky, například při odchodu na mateřskou dovolenou či při studiu v zahraničí. Myslím si ale, že možnost odložené splátky školného a rozšířená možnost stipendií pro talentované studenty současnou finanční situaci negativně neovlivní. Rovněž velikost splátek a délka splácení po ukončení studia se nejeví jako překážka, která by měla podstatným způsobem ovlivnit rozhodování studentů, zda pokračovat ve studiu dále na vysoké škole. Proto jsem v závěrečné kapitole dospěla k závěru, že školné neohrozí současnou finanční situaci rodiny studenta, a také že podíl prostředků ze státního rozpočtu na financování vysokých škol by měl zůstat rozhodující.

Literatura:

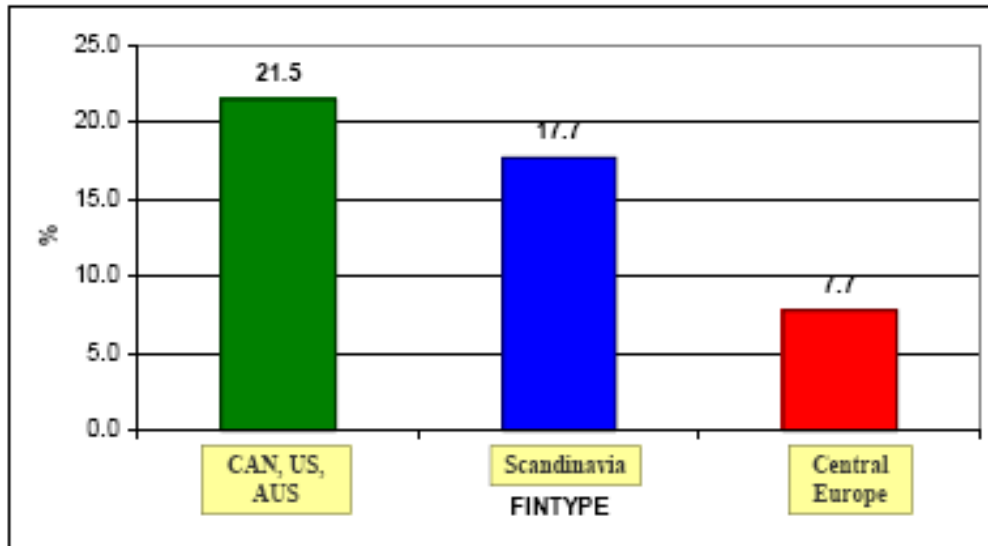
- [1] BRDEK, M., VYCHOVÁ, H. *Evropská vzdělávací politika: programy, principy a cíle*. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- [2] KAMENÍČEK, J. *Lidský kapitál – úvod do ekonomie chování*. Praha: KAROLINUM, 2003.
- [3] *Klíčová témata vzdělávání. Sv. 1, Finanční pomoc vysokoškolským studentům v Evropě*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2000.
- [4] *Lidský kapitál a investice do vzdělání*. Praha: Bankovní akademie, 2002.
- [5] MACÁKOVÁ, L. a kol. *Mikroekonomie – základní kurs*. Slaný: Melandrium, 2005.
- [6] MATĚJŮ, P. *Návrh zákona o změně ve financování studia na vysoké škole a o změně dalších zákonů*. 2001.
- [7] MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. a kol. *Nerovné šance na vzdělání*. Praha: ACADEMIA, 2006.
- [8] MATĚJŮ, P., VLACHOVÁ, K. a kol. *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 2000.
- [9] MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. *Vyšší vzdělání jen pro elitu?*. Praha: ISEA, 2003.
- [10] NĚMEC, O. *Lidské zdroje na trhu práce*. Praha: Oeconomica, 2002.
- [11] *OECD Education at a Glance*. Paris: OECD 2005
- [12] PEKOVÁ, J. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. Praha: ASPI Publishing, 2005.
- [13] STIGLITZ, J. E. *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Grada Publishing, 1997.
- [14] ŠMÍDEK, P. *Alternativní způsoby financování vysokoškolského vzdělání a základní finanční podpory vysokoškolským studentům a jejich rodičům*. V: Ekonomické aspekty vzdělanosti v regionálním kontextu III. Ústí nad Labem: Fakulta sociálně ekonomická Univerzity J.E.P. 2005.
- [15] VALACH, J. *Finanční řízení podniku*. Praha: Ekopress, 1999.
- [16] VALENČÍK, R., MATĚJŮ, P. *Kdo brání reformě a proč?* V: *Vyšší vzdělání jen pro elitu?* Praha: ISEA, 2003.
- [17] VEČERNÍK, J., MATĚJŮ P. a kol. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: ACADEMIA, 1998.

Internetové zdroje:

- [18] HECS [online]. <http://www.adelaide.edu.au/student/finance/comwlth_assisted/>, cit. 30.9.2007
- [19] Konkurenceschopnost českých veřejných vysokých škol – reforma financování [online]. <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/konkurenceschopnost-ceskych-verejnych-vysokych-skol-reforma-financovani-1>> cit. 9.5.2007
- [20] KOUCKÝ, J., ZELENKA, M. *Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů vysokých škol na pracovním trhu 2006* [online]. <<http://www.fm.vse.cz/other/studievs.pdf>> cit. 20.11.2007
- [21] KOSCHIN, F. *Jak to dělají u protinožců* [online]. <http://www.vse.cz/zpravodaj/2002_3/35.htm> cit. 14.10.2007
- [22] Postavení vysokoškoláků a uplatnění absolventů vysokých škol na pracovním trhu 2007 [online]. <<http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/default.asp?page=svp&KID=23>> cit. 20.11.2007
- [23] Pravidla pro poskytování příspěvků a dotací veřejným VŠ [online]. <http://www.msmt.cz/Files/vysokeskoly/financovaniVS/Pravidla_2006_pro_VVS_Vestnik.htm>, cit. 10.6.2007
- [24] Porodnost a plodnost – Věk matek [online]. <http://www2.czso.cz/csu/2001edicniplan.nsf/o/4008-01-1993_2000-vek_matek>, cit. 25.12.2007
- [25] VALENČÍK, R. Mikroekonomická role státu a vývoj tržního mechanismu [online]. <http://www.valencik.cz/marathon/06/mar060z.htm#_Toc154141035>, cit. 15.6.2007
- [26] Výroční zpráva o stavu vysokého školství za rok 2005 [online]. <http://www.msmt.cz/uploads/VZ2005web_2_.doc>, cit. 5.8.2007
- [27] Výroční zpráva o hospodaření 2005 [online]. <<https://home.fm.vse.cz/NetStorage/>>, cit. 5.8.2007
- [28] Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů. [online]. <<http://www.msmt.cz/Files/vysokeskoly/Legislativa>>, cit. 4.7.2007
- [29] <http://www.euroskop.cz>
- [30] <http://www.fm.vse.cz>
- [31] <http://www.myrichuncle.com>
- [32] <http://www.rozvojovka.cz/odbortext.php?co=gp&id=16>
- [33] <http://www.stratif.cz>
- [34] <http://www.uiv.cz>

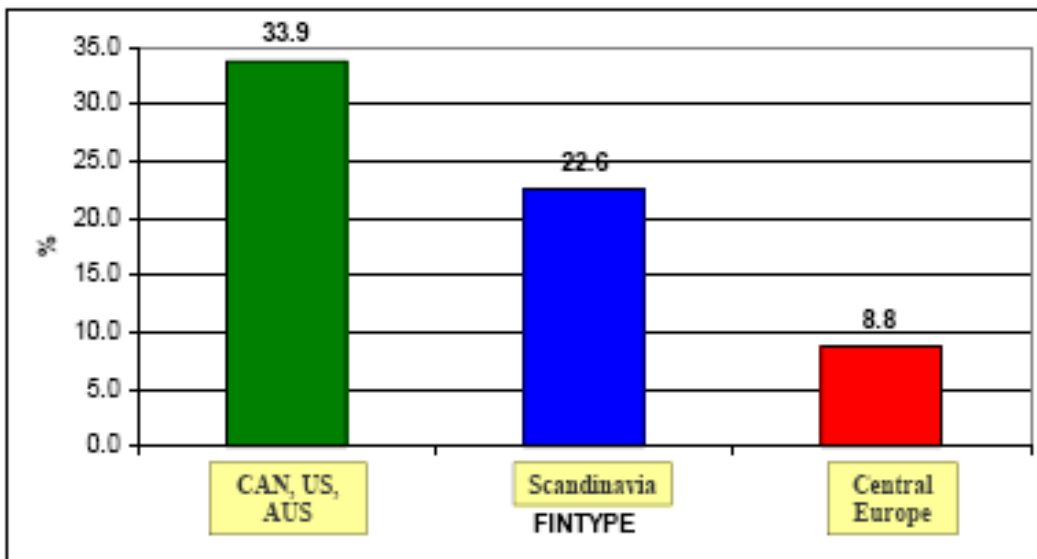
Přílohy:

Příloha č. 1: Podíly dosahující VŠ vzdělání z dětí pocházejících z rodin s nižším vzděláním (nanejvýš nižší střední)

Zdroj: MATĚJŮ, P. *Vyšší vzdělání jen pro elitu?*

Příloha č. 2: Podíly dosahující VŠ vzdělání z dětí pocházejících z dělnických rodin (otec je manuálně pracující)

Zdroj: MATĚJŮ, P. *Vyšší vzdělání jen pro elitu?*

Příloha č. 3: Výdaje na vysoké školství ze všech zdrojů v zemích OECD v procentech HDP (2002)

